ÅLANDS STATISTIK OCH UTREDNINGSBYRÅ

Rapport 2014:2

Konjunkturläget våren 2014

De senaste rapporterna från ÅSUB

2011:1	Där kärnkompetens och kunskapsekonomi möts
2011:2	Konjunkturläget våren 2011
2011:3	Nordisk-baltisk sjöfart 2011. Föregångare och eftersläntrare i sjöfartspolitiken
2011:4	Utvärderarnas rapport 2010. Landsbygdsutvecklingsprogram för landskapet Åland för perioden 2007-2013
2011:5	Arbetsmarknadsbarometern 2010
2011:6	Undersökning om ålänningars alkohol- och narkotikabruk samt spelvanor år 2011
2011:7	Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn hösten 2011
2011:8	*The significance of duty-free sales on board ferries to the transnational transport system in the Baltic Sea Region*
2012:1	Konjunkturläget våren 2012
2012:2	Arbetsmarknadsbarometern 2012
2012:3	Utvärderarnas rapport 2011. Landsbygdsutvecklingsprogram för landskapet Åland perioden 2007-2013
2012:4	Frivilligarbetet inom det åländska föreningslivet -samhällsekonomiska och kvalitativa effekter
2012:5	Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn. Hösten 2012
2012:6	Små företags kapitalförsörjning på Åland. Behövs offentligt riskkapital?
2012:7	Uppföljning av landskapsandelsreformen 2008
2012:8	Medborgarundersökning: Mariehamn 2012
2013:1	Konjunkturläget våren 2013
2013:2	Utvärderarnas rapport 2012. Landsbygdsutvecklingsprogram för landskapet Åland perioden 2007-2013
2013:3	Arbetsmarknadsbarometern 2013
2013:4	Utbildningsbehov och arbetsmarknad 2025
2014:1	Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2013

ISSN 1455–1977

Förord

ÅSUB utarbetar på uppdrag av Ålands landskapsregering en konjunkturrapport per år för hela den åländska ekonomin. Föreliggande konjunkturrapport gäller den åländska ekonomin som helhet och syftet är framför allt att förse landskapsregeringen med aktuellt ekonomiskt underlag för pågående och kommande budgetarbete.

Ett annat syfte är att förse övriga delar av den offentliga sektorn, näringslivet och allmänheten med utfalls- och prognosdata över den makroekonomiska och branschspecifika utvecklingen och annan kvalificerad information om det dagsaktuella läget inom den åländska ekonomin.

Bedömningen inleds med en kortfattad genomgång av det internationella konjunkturläget inklusive en utförligare analys av Ålands närmarknader i Sverige och Finland. Analysen baseras i huvudsak på nationella och internationella konjunkturbedömningar och ekonomiska data som publicerats under årets första kvartal.

Analysen av läget inom den åländska ekonomin har sammanställts på basen av en under februari-mars besvarad konjunkturenkät som skickades ut till ett stort antal representativt utvalda företag. Enkäten gäller företagens syn på sin egen situation och det allmänna konjunkturläget fram till början av 2015.

Förutom enkätsvaren utnyttjas även uppgifter från mervärdeskatteregistret om näringslivets omsättning och löneutbetalningar som underlag för tidsserieanalyser och som indikationer på konjunkturlägets genomslag inom det åländska näringslivet. Övriga indikatorer såsom valutakurser, räntenivåer och inflationen har också studerats. Arbetsmarknadsläget behandlas endast översiktligt i denna rapport. Istället ges en särskild prognos för hela den åländska arbetsmarknaden i rapporten Arbetsmarknadsbarometern 2014, som beräknas utkomma i början av juni 2014.

Det är viktigt att klargöra att bedömningen i huvudsak inte sträcker sig längre fram i tiden än till början av nästa år.

I arbetet har företrädare för näringslivet och dess organisationer samt berörda avdelningar inom landskapsregeringen även bistått med branschspecifik konjunkturinformation och annan värdefull hjälp.

ÅSUB:s utredare *Richard Palmer* har ansvarat för det övergripande arbetet med denna konjunkturöversikt, liksom produktionen och utformningen av föreliggande rapport.

Ekonom-statistiker *Jouko Kinnunen* har bidragit med grundberäkningarna för BNP-prognoserna.

Utredningschef *Katarina Fellman* har bidragit med avsnittet om den offentliga sektorns ekonomi.

Bedömningen är i huvudsak gjord under mars i år, och bygger på information tillgänglig till och med slutet av denna månad. Det innebär att vi exempelvis inte har haft tillgång till de uppgifter som publiceras i det finländska finansministeriets kommande prognos, som brukar offentliggöras kring månadsskiftet mars-april.

Mariehamn i april 2014

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

Förord ... **3**

Innehåll ... **4**

Figurförteckning ... **6**

Tabellförteckning ... **7**

Sammanfattning ... **9**

1. Internationell överblick ... **11**

1.1 Påbörjad återhämtning ... 11

1.2 Ukrainakrisens återverkningar ... 11

1.3 Oljepriset ... 12

1.4 Inflation och räntor ... 12

1.5 Läget för den internationella sjöfarten ... 13

1.6 USA ... 13

1.7 Euroområdet ... 14

1.8 Japan, Kina och Ryssland ... 14

2. Finland och Sverige ... **16**

2.1 Den finländska ekonomin ... 16

2.2 Den svenska ekonomin ... 18

3. Den åländska ekonomin ... **19**

3.1 BNP-tillväxten ... 19

3.2 Befolkningen ... 21

3.3 Inflationen ... 22

3.4 Hushållen ... 22

3.5 Passagerarsjöfarten och svavel-direktivet ... 23

3.6 Torrlast- och tankerverksamheten ... 24

3.7 Den offentliga sektorns ekonomi ... 25

4. Framtidsutsikterna inom det privata näringslivet ... **28**

4.1 Framtidsutsikterna inom primärnäringarna ... 29

4.2 Livsmedelsindustrin ... 31

4.3 Övrig industri ... 31

4.4 Vatten och el ... 32

4.5 Byggsektorn ... 33

4.6 Handeln ... 33

4.7 Hotell- och restaurang ... 34

4.8 Transportsektorn ... 35

4.9 Finans och försäkring ... 35

4.10 Företagstjänster 37
4.11 Personliga tjänster 38
4.12 Slutord 39
Referenser 40

Figurförteckning

Figur 1. Råoljepriset (Brent) 2012-2016 12

Figur 2. USA:s, Euroområdets, och Sveriges centralbanksräntor januari 2008-mars 2014 12

Figur 3. Baltic Dry Index januari 2011 - mars 2014 (Index basår 1985 = 1 000) 13

Figur 4. Konsumentförtroendeindex (CCI) för USA, januari 2012 - mars 2014. 14

Figur 5. Konsumentförtroendeindex (CCI) för Finland och Sverige januari 2012 – mars 2014. 14

Figur 6. BNP-tillväxt för Åland. Finland och Sverige 2007-2015 16

Figur 7. Konsumenternas framtidstro i Finland, Sverige och euroområdet, januari 2012-mars 2014 17

Figur 8. Valutakurser: EUR/SEK och EUR/USD, januari 2011 – mars 2014 18

Figur 9. BNP-tillväxten 2000-2015 för Åland, Finland och Sverige. Volymindex, år 2000=100 20

Figur 10. Produktionsgapet: BNP-utveckling och tillväxttrend 20

Figur 11. Den öppna arbetslösheten, månadsvis 2011, 2012 och januari-februari 2013 20

Figur 12. Ungdomsarbetslösheten, månadsvis 2012, 2013 och januari-februari 2014 21

Figur 13. Öppen arbetslöshet 2000-2013. Prognos för 2014-2015 21

Figur 14. Befolkningsutveckling för Åland, Finland och Sverige 2008-2013. Antal invånare, index år 2008=100 22

Figur 15. Inflationen på Åland januari 2011-februari 2014. Prognos till och med 2016 22

Figur 16. Omsättningstillväxten i handeln. Årlig tillväxt 2009-2013 (löpande priser) 22

Figur 17. Hushållens genomsnittliga disponibla inkomst, för hela Finland och Åland 2000-2012. Index 2000 = 100 (2012 års penningvärde) 23

Figur 18. Inresande till Åland 1999-2013 24

Figur 19. Index för tankerfrakter från Nordsjöhamnar till den europeiska kontinenten (*Worldscale* TD7) januari 2012-mars 2014 25

Figur 20. Utvecklingen av klumpsumman och skattegottgörelsen enligt budgetår, (EUR 1 000, löpande priser) 2007-2015 26

Figur 21. Kommunernas samlade årsbidrag, investeringar, avskrivningar samt resultat, 1 000 euro 27

Figur 22. Lönesummans tillväxt och konjunkturbarometerns förväntningar för hela det privata näringslivet, 2006-2014 28

Figur 23. Lönernas och omsättningens tillväxt i det privata näringslivet 2005-2015 (Index, 2002=100). Löpande värden 28

Figur 24. Lönernas och omsättningens tillväxt inom det privata näringslivet (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 29

Figur 25. Förväntningarna om utvecklingen under 2014 inom det privata näringslivet 29

Figur 26. Lönernas och omsättningens tillväxt inom primärnäringarna (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 31

Figur 27. Förväntningarna om de kommande 12 månaderna inom primärnäringarna 31

Figur 28. Lönernas och omsättningens tillväxt inom livsmedelsindustrin (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 31

Figur 29. Förväntningarna inom livsmedelsindustrin 31

Figur 30. Lönernas och omsättningens tillväxt inom övrig industri (löpande värden, årlig procentuell

tillväxt) januari 2011-januari 2015 32
Figur 31. Förväntningarna inom övrig industri 32
Figur 32. Lönernas och omsättningens tillväxt inom vatten och el (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2009-januari 2014 32
Figur 33. Förväntningarna inom vatten och el 33
Figur 34. Lönernas och omsättningens tillväxt inom byggsektorn (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 33
Figur 35. Förväntningarna inom byggsektorn 33
Figur 36. Lönernas och omsättningens tillväxt inom handeln (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 34
Figur 37. Förväntningarna inom handeln 34
Figur 38. Lönernas och omsättningens tillväxt inom hotell- och restaurang (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 34
Figur 39. Förväntningarna inom hotell- och restaurang 35
Figur 40. Lönernas och omsättningens tillväxt inom transportsektorn (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 35
Figur 41. Förväntningarna inom transport 35
Figur 42. Lönernas tillväxt inom finans- och försäkring (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 36
Figur 43. Förväntningarna inom finans- och försäkring 36
Figur 44. Lönernas och omsättningens tillväxt inom företagstjänster (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 37
Figur 45. Förväntningarna inom företagstjänster 38
Figur 46. Lönernas och omsättningens tillväxt inom personliga tjänster (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015 38
Figur 47. Förväntningarna inom personliga tjänster 38

Tabellförteckning

Tabell 1. Nyckeltal 2012-2016 21

Sammanfattning

- Allt fler tecken tyder på att den ekonomiska krisen i Europa har bottnat och att en återhämtning inletts. Det går dock fortfarande mycket trögt för **den finländska ekonomin** som ännu inte återhämtat sig till produktionsnivån innan 2008.
- **Det åländska näringslivet** är sammantaget ur ett tillväxtperspektiv inne i en utdragen nergångsperiod. Värdet på Ålands samlade produktion har minskat kontinuerligt sedan 2011. Få tecken tyder på att ekonomin som helhet, de privata och offentliga sektorerna tillsammans, de närmaste två åren skall kunna vända stagnationen. Tillväxtmässigt har vi ett förlorat årtionde bakom oss.
- **BNP-tillväxten** 2012 var -1,5 och enligt preliminära beräkningar -0,4 procent 2013. Den fortsätter enligt vår prognos att ligga på den negativa sidan innevarande år (-0,5 procent) och 2015 (-3,0 procent).
- **Inflationen (KPI)** beräknas hamna på 1,4 procent i årsgenomsnitt för 2014, och 1,7 procent 2015.
- **Oljepriset** bedöms ligga under 2013 års nivå de närmaste åren. Vi räknar med ett pris på USD 106 per fat för Brentolja i år och USD 107 per fat 2015.
- **Arbetslösheten** väntas öka till i snitt 3,8 procent i år för att nästa år falla tillbaka något (3,6 procent).
- **Den privata konsumtionen** och hushållens köpkraft stagnerar under året.
- **Befolkningstillväxten** har minskat men är fortfarande relativt sett större än Finlands.
- **Avräkningsbeloppet** till landskapet beräknas i år bli runt 212 miljoner och den skattegottgörelse som betalas ut 2014 har fastställts till knappt 5,3 miljoner euro. Kommande år beräknas klumpsumman växa runt 3 procent, medan skattegottgörelsen minskar betydligt.
- **Kommunerna** budgeterar sammantaget med ett underskott på 0,2 miljoner euro för år 2014. Trots att nio kommuner höjde skattesatsen för kommunalskatten växer nettokostnaderna snabbare än skattefinansieringen**.**
- Sammanvägt förutspår det **privata näringslivet** försämrade konjunkturutsikter under året. Man är ändå svagt positiv vad gäller möjligheterna att expandera och om att öka omsättningen. Däremot är man pessimistisk beträffande lönsamhetens och personalstyrkans utveckling.
- **Färje- och passagerarrederierna** får i år tillfälligt marginellt lägre bunkerkostnader i förhållande till fjolåret. Men med svaveldirektivets införande 1.1.2015 inleds en period med osäkert och betydligt högre prisläge. Ökningen kan komma att ligga mellan en fjärdedel till en tredjedel av kostnaderna i dagsläget.
- **Svenska kronan** förblir stark under året, vilket gynnar färjerederiernas intjäning. Höjd skatt på alkohol och acciser på tobak som säljs iland gynnar ombordförsäljningen. Sänkt företagsskatt ger trots högre beskattning av utdelningar en gynnsam nettoeffekt för näringen.
- Ledande fraktindex antyder att en trevande återhämtning kan vara på gång inom den internationella **sjöfarten.**
- Trots kraftigt höjda bunkerkostnader förväntar sig den åländska **torrlastsjöfarten** sammanvägd något förbättrade verksamhetsförutsättningar under året. Stiltjen för torrlastmarknaden ser ut att vara bruten.
- Vi förväntar oss att fraktraterna för maritima oljetransporter stiger under 2014 och att US-dollarn stärks mot euron vilket gynnar **tankerverksamheten**.
- Företagen inom **landtransportsektorn** förväntar sig en i stort sett oförändrad konjunktur under året.
- Den del av **primärnäringarna** som bedrivs i bolagsform förväntar sig en försämrad omsättning och lönsamhet.
- Inom **livsmedelsindustrin** råder en försiktig optimism angående verksamheten i stort. Den **övriga tillverkningsindustrin** med sin övervägande internationella marknad är den mest positiva av alla branscher.
- Förväntningarna inom **byggbranschen** är blandade. Man tror på något förbättrade allmänna verksamhetsförutsättningar även om omsättningen förväntas som förväntas mattas ytterligare under 2014.
- **Handelns** utveckling är en tydlig konjunkturindikator. Omsättningen har här utvecklat sig mycket svagt under de senaste tre åren. Nergången började 2011 och har fortsatt sedan dess. Omsättningen till och med minskade 2013 i förhållande till 2012. Branschen förväntar sig i år en ytterligare försvagad omsättning och minskad personalstyrka.
- Enligt branschföretagen själva är utsikterna för den närmaste 12-månadersperioden inom **hotell- och restaurang** sämre än för ett år sedan
- Finansbranschen som helhet är svagt positiv angående de allmänna utsikterna för branschen och starkt positiv när det gäller förbättrad lönsamhet. **Bankernas** räntenetto blir fortsatt svagt, något som delvis kan kompenseras av ett högre provisionsnetto. **Försäkringsverksamheten** visar relativt goda resultat för 2013 och man förväntar sig ökande premievolymer under senare delen av året (gäller i synnerhet marinförsäkring).
- Branschen **företagstjänster**, inklusive IKT-företag, upplevde en avtagande omsättningstillväxt under 2013. Sammanvägda är ändå branschföretagen försiktigt positiva angående omsättningstillväxten och den egna verksamheten under året.
- Trots att man tror på förbättrad omsättning inom branschen **personliga tjänster** bedömer man att lönsamheten kommer att försämras och att personalstyrkan kan komma att minskas.

1. Internationell överblick

1.1 Påbörjad återhämtning

För ett år sedan ställde vi frågan: har krisen nått en vändpunkt? Vi kan nu med det senaste makroekonomiska underlaget som grund svara jakande på den frågan.

Världsekonomin förbättras gradvis, men tillväxten förblir moderat och ojämn mellan regionerna.[1]

Den ekonomiska återhämtningen i i-världen ser ut att stärkas, samtidigt som en ny oro på de finansiella marknaderna uppkommit genom att USA:s centralbank (FED) påbörjat sin nertrappning av programmet för obligationsköp.

1.2 Ukrainakrisens återverkningar

Bedömningarna innan Ukrainakrisen som bröt ut i slutet av februari 2014 var att den globala BNP-tillväxten skulle kunna nå sitt högsta värde på fyra år; kring 2,9 procent.[2]

Vår bedömning är att krisen kommer att störa världsekonomin på kort sikt, men att huvudlinjerna i tidigare återhämtningsscenarier står kvar.

Som grund för den bedömningen kan följande framhållas. Det ömsesidiga ekonomiska beroendet mellan Ryssland och Västeuropa är numera stort. En tredjedel av Europas naturgas kommer från Ryssland. Den dominerande ekonomiska makten inom EU; Tyskland är den största konsumenten av rysk naturgas.

Det faktum att en stor del av de rysk-europeiska naturgasledningarna går genom Ukraina gör att det ändå finns ett gemensamt intresse att upprätthålla stabilitet i landet.

Hälften av Rysslands handel är numera med Västeuropa. Ryssland är mer beroende av den internationella ekonomin än man var för 10 år sedan. Olja och naturgas står för 70 procent av de ryska exportintäkterna.

En utdragen militär kampanj skulle ha en ytterligare försvagande effekt på rubeln som skulle fördyra den hos de ryska konsumenterna tillvanda importen av konsumtionsvaror från väst. På sikt skulle det skapa ett utbrett missnöje och undergräva stödet för president Putin på hemmaplan.

Väst kommer inte heller att ge Ukraina *de facto* gehör för en militär konfrontation med Ryssland.

Den rysktalande och ryskvänliga minoriteten är för stor för att den ukrainska ledningen skall kunna bortse från denna i handelsförhandlingar och annat utan att riskera att landet faller sönder.

Man måste inte desto mindre vara medveten om de ekonomiska riskerna som seglat upp i och med konflikten. En lång eller fördjupad konflikt skulle kunna störa världshandeln, bland annat genom att tillgången på vete exporterad från Ukraina skulle kunna störas.

Dessutom är Ukraina i stort behov av stöd om inte ekonomin skall falla samman. Dock skulle det stödet sannolikt i första hand komma från IMF och inte från EU.

En annan risk är av mer allmän karaktär och hör samman med det känsliga skede av återhämtning som världsekonomin befinner sig i. Krisen kan göra att riskbenägenheten minskar hos potentiella investerare i tillväxtländer.

Sammanfattningsvis: för många har för mycket att förlora på en utdragen konflikt för

[1] European Central Bank (2014) *Monthly Bulletin, February* 2014, s. 7.

[2] Economist Intelligence Unit, Global Forecast February 12th 2014.

att det skall framstå som det mest trovärdiga scenariot.

1.3 Oljepriset

De långsiktiga förändringarna i oljepriset bestäms i första hand av fyra faktorer: utbudet från icke-OPEC-länder, OPEC:s beslut om produktion och investeringar, priset på övriga energiformer och den globala efterfrågan.

Den globala inflationsutvecklingen styrs starkt av prisutvecklingen för råvaror, i synnerhet olja.

Priset på råolja (Brent) minskade i januari 2014 till cirka USD 108 per fat, vilket var nära 10 procent lägre än ett år tidigare.

Innan Ukrainakrisen inträffade förväntades en sänkning av priserna på mellanlång sikt. De amerikanska *future*-priserna för december 2015 låg strax under USD 100 per fat för Brentoljan.

Den rysk-ukrainska krisen har nu lagt en riskpremie på ett par dollar på det priset. Vi får så länge krisen fortgår räkna med högre priser för olja och naturgas.

I krisens inledningsskede steg råolje- och naturgaspriserna med kring 10 procent, men det berodde delvis på att handlare fyllde på sina lager.

Figur 1. Råoljepriset (Brent) 2012-2016

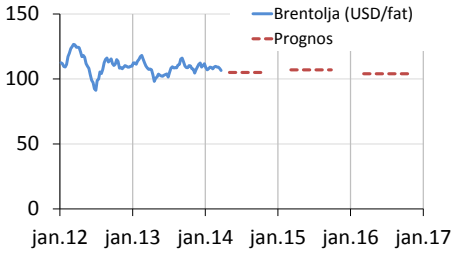

Källa: *Energy Information Administration, US Government. Economist Intelligence Unit*. Viktat världsmarknadspris, veckogenomsnitt

Det mest roliga är att oljepriset under året, förutsatt att det inte inträffar några ytterligare dramatiska störningar, komma att hålla sig strax under fjolårets nivå (*Figur 1*). Världsmarknadspriset på råolja låg på 108 USD per fat för Brentolja och förväntas sjunka till kring 106 USD per fat under detta år 2014 och 107 USD året därpå.

Förändringar i olje- och energipriserna påverkar Åland mer än de påverkar de finländska landskapen. Höjningar av energipriserna påverkar den samlade regionala produktionen, befolkningstillväxten, lönerna, hushållsinkomsterna, med mera, på Åland jämförelsevis starkt.

1.4 Inflation och räntor

Inflationen i eurozonen förväntas hållas låg men ändå stigande under de kommande två åren. Kring 1,2 procent i år och strax under det allmänna 2-procentsmålet de två åren därefter.[3] Vi kan räkna med en trappvis höjning av den europeiska styrräntan under de närmaste två åren, med början i höst.

Figur 2. USA:s, Euroområdets, och Sveriges centralbanksräntor januari 2008-mars 2014

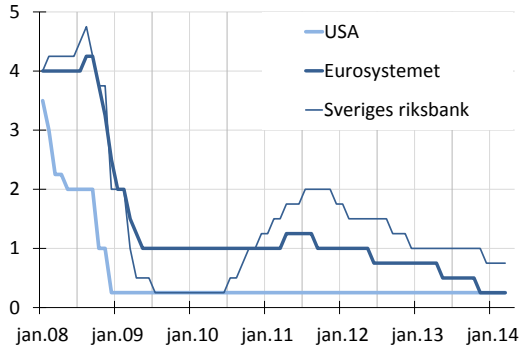

Källa: World Interest Rate Tables (http://fxstreet.com)

[3] Sveriges riksbank (2014) Penningpolitisk rapport, februari 2014, s. 54.

FED i USA har låtit sin rekordlåga styrränta ligga kvar på 0,25 ända sedan december 2008.

Den europeiska centralbanken (ECB) har lagt sig på samma höga penningpolitiska stimulansnivå efter att ha sänkt sin styrränta i november förra året (*Figur 2*). Också Sveriges riksbank sänkte sin styrränta så att den nu ligger på 0,75 punkter.

1.5 Läget för den internationella sjöfarten

Baltic Dry Index (BDI) är ett sammansatt shipping- och handelsindex skapat av det London-baserade Baltic Exchange som mäter förändringar i kostnaderna för att transportera råvaror som järnmalm, kol och vete till sjöss (*Figur 3*). Informationen får man direkt från skeppsmäklare.

Förändringar i BDI speglar transportkostnaderna för råvaror som är ett område där spekulationsnivån är väldigt låg, och ger därigenom insikter i globala trender i utbud och efterfrågan.

Av *Figur 3* framgår att index sjönk rejält i början av 2012. Efter det höll sig BDI genomsnittligt under 1 000 punkter.

Figur 3. Baltic Dry Index januari 2011 - mars 2014 (Index basår 1985 = 1 000)

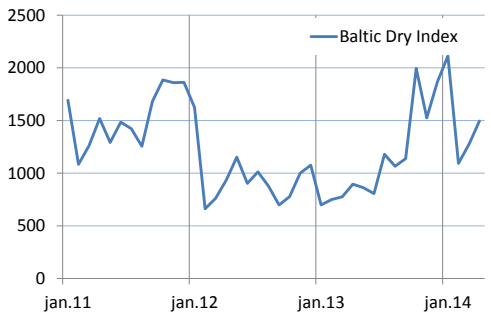

Källa : Capital Link (http://www.capitallink.com/)

Från och med början av 2013 inleddes en uppgång som gjorde att index i början av detta år hamnade över 2 000 punkter. Därefter kom återigen en nergång som i mars detta år bromsades upp.

Vi kan, sammanfattningsvis, avläsa en uppåtgående trend i *Baltic Dry Index* som bådar gott för torrlastsjöfartens konjunktur.

1.6 USA

Ökad konsumtion, en förbättrad arbetsmarknad och en stabilisering av bostadsmarknaden är bland de gynnsamma faktorer som stödjer återhämtningen i den amerikanska ekonomin.

Den amerikanska kongressens överenskommelse om budgettaket i december 2013 hade en om är tillfällig, stabiliserande effekt på ekonomin. Opinionen gav republikanerna huvudansvaret för oron kring budgettaket, och eftersom mellanval infaller under innevarande år verkar det troligen lugnande och förbättrar chanserna till långsiktiga överenskommelser mellan de politiska blocken.[4]

Under det sista kvartalet 2013 var tillväxten 3,2 procent på årsbasis. Den konsumtionsdrivna tillväxten förväntas fortsätta under innevarande år, vilket förväntas ge en tillväxt på 3,0 procent. Trots vissa risker, som en försämring av bostadsmarknaden, ser den amerikanska ekonomin starkare ut än på många år.

Den internationella valutafonden (IMF) förutspår en tillväxt av den amerikanska ekonomin på 2,8 procent under 2014 och 3,0 procent året därpå.[5]

De amerikanska konsumenternas framtidstro mätt med konsumentförtroendeindex (*Consumer Confidence Index* (CCI)) visade en uppåtgående trend under fjolåret (2013), men

[4] SEB (2014) *Nordic Outlook* – Februari 2014, s. 15

[5] IMF (2014) *World Economic Outlook 2014. Update January* 2014.

ligger fortfarande (mars 2014) under långtidsmedelvärdet (*Figur 4*).[6]

Figur 4. Konsumentförtroendeindex (CCI) för USA, januari 2012 - mars 2014.

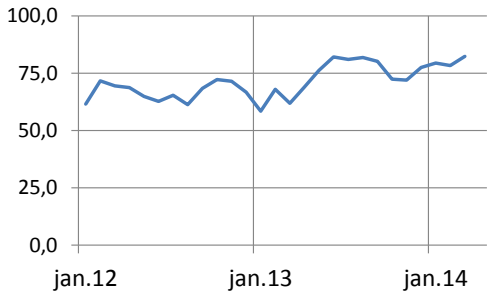

Källa: The Conference Board (http://www.conference-board.org/)

Den amerikanska centralbanken (FED) står fast vid sin policy att gradvis minska sina stödköp av obligationer, vilket kommer att ha en återhållande effekt på konjunkturuppgången.

1.7 Euroområdet

Den ett och ett halvt år långa recessionen i Euroområdet tog slut under det andra kvartalet 2013.

Marknadsräntorna har fallit i de svagare ekonomierna i den södra delen av unionen. Man kan se ett minskande gap mellan räntorna på sydeuropeiska och tyska statspapper som tyder på att den akuta finansiella krisen för denna gång är över i Spanien, Italien, Grekland och Portugal.

Ledande indikatorer för affärsverksamhet och konsumtion håller på att stärkas.

ECB förutspår i sin senaste månatliga konjunkturöversikt (*Monthly Bulletin*) en årlig BNP-tillväxt på 1,2 procent i euroområdet detta år och 1,5 procent nästa år.[7]

Arbetslöshetsgraden i eurozonen ligger fortfarande i början av 2014 på 12 procent men bedöms ha kulminerat.[8]

Trots den seglivat höga arbetslösheten har trenden i hushållens förväntningar (konsumentförtroendeindex, CCI) varit sakta uppåt under 2013. CCI i eurozonen har stärkts så pass mycket att noteringen i mars detta år (2014) blev den högsta på sex år.

Figur 5. Konsumentförtroendeindex (CCI) för Finland och Sverige januari 2012 – mars 2014.

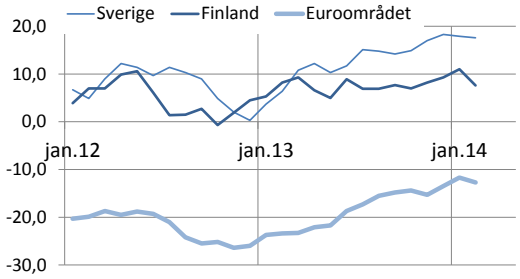

Källa: Europeiska kommissionen

Ännu ett positivt tecken kan vara att euriborräntorna verkade bottna kring årsskiftet 2012/2013 och nu visar en tendens till att stiga sakta.[9]

1.8 Japan, Kina och Ryssland

Japan, återhämtar sig och det ser i nuläget ut som om detta kommer att ske i takt med en amerikansk och en europeisk återhämtning, vilket bådar gott för den globala tillväxten.[10]

Kinas BNP-tillväxt svalnade av sedan sista

[6] I februari låg konsumentförtroendeindex (CCI) i USA på 78,1, vilket fortfarande är under långtidsmedelvärdet för perioden 2000-2013 (84,3).

[7] *European Central Bank* (2014) Monthly Bulletin, March 2014

[8] Eurostat

[9] Euribor (*'Euro Interbank Offer Rate'*) är en riktgivande ränta som utgör en sammanvägning av de räntor till vilken ett sextiotal europeiska banker lånar från varandra.

[10] Economist Intelligence Unit, Global Forecast February 12th 2014.

kvartalet 2013. Olika index pekar dock åt det positiva hållet. Bland annat tror utländska investerare att man kommer att rekrytera fler medarbetare i Kina.

Tillväxtländernas återhämtning har störts av oron på de finansiella marknaderna i början av året. Tillgångspriserna i dessa länder har sjunkit, bland annat som en följd av inrikes ekonomiska problemen men också som en följd av oron efter amerikanska FED:s avtrappade program för köp av obligationer.

Det har skett en viss kapitalflykt och ökat nedåttrycket på tillväxtländernas valutor.

Inte desto mindre ser tillväxten i Latinamerika ut att kunna öka till kring 3,2 procent i 2014, med hjälp av en förstärkning av den allmänna starkare globala tillväxt.

Den ryska ekonomin gick trögt redan innan Ukrainakrisen inträffade. Rubeln har försvagats och tillväxten skrivits ner av de flesta bedömare. I dagsläget bedöms tillväxten bli kring 2 procent för 2014.[11]

[11] Economist Intelligence Unit, Global Forecasting Service Key changes since February 10th 2014, March 19th .

2. Finland och Sverige

2.1 Den finländska ekonomin

Den utdragna lågkonjunkturen har gjort det uppenbart att den finländska ekonomin har långsiktiga strukturella problem. Resultatet har blivit en minskande totalproduktion (BNP) de två senaste åren (2012-2013, se *Figur 6*).

Figur 6. BNP-tillväxt för Åland. Finland och Sverige 2007-2015

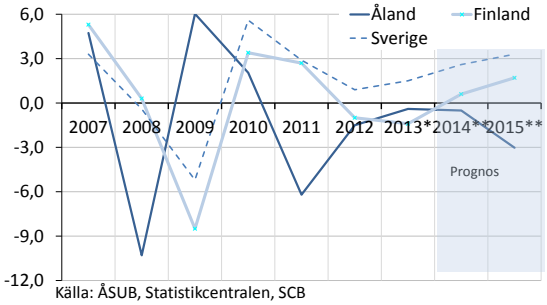

Källa: ÅSUB, Statistikcentralen, SCB
*) Preliminära uppgifter, för 2013 prognos för Åland
**) Prognos

Regeringen har nu sänktsamfundsskatten med 4,5 procentenheter till 20 procent, samtidigt som beskattningen av utdelningar ändrats. Dessutom skärps vissa andra – mindre betydelsefulla – moment i företagsbeskattningen (till exempel gällande ränteavdrag och representationskostnader).

Förutom sänkningen av samfundsskatten ändras skattestrukturen genom en höjning av alkoholskatten samt av tobaks- och läskedrycksacciserna. Dessutom införs en höjning av skatten på transportbränsle och av el.

ÅSUB:s bedömning är att ändringarna i skattesystemet gynnar det åländska näringslivet men – i begränsad omfattning – missgynnar hushållen. Den långsiktiga totala nettoeffekten för den åländska ekonomin bedöms dock vara övervägande gynnsam.

Vi har en svag utveckling inom de flesta branscher inom den finländska ekonomin. Finland har inte återhämtat sig från den nedgång i kölvattnet på finanskrisen som inleddes hösten 2008. En betydande del av landets produktiva kapacitet försvann och har fortfarande inte återvunnits.[12]

Den kris landet befunnit sig i sedan dess kännetecknas av en historisk nergång i värdet av den samlade produktionen (*Figur 6*).

Krisen slog hårt mot den finländska exporten. Till det kom avvecklingen av Nokias mobiltelefondel i Finland, pappersindustrins tillbakagång och låga världsmarknadspriser för metall- och verkstadsindustrin.

Den avstannande tillväxten i den ryska ekonomin har lagt ytterligare sten på bördan för den finländska exportindustrin. Däremot bör vändningen som verkar vara på gång i Finlands viktigaste exportmarknader, Sverige, Storbritannien, Tyskland och det övriga euroområdet, kunna ge dragkraft åt den finländska exportindustrin.

Ukrainakrisen kom synnerligen opassligt för den redan pressade finländska ekonomin. Den försvagade ryska tillväxten och valutan kommer att innebära ett avbräck för den finländska utrikeshandeln. Vår bedömning i nuläget är dock optimistisk när det gäller krisens utveckling. Vi utgår ifrån att det inte blir någon dramatisk upptrappning eller någon mer omfattande militär konfrontation mellan parterna.

Det land som Finland bäst kan jämföras med när det gäller ekonomins struktur är Sverige och det är uppenbart att Finlands konkur-

[12] Holmström, B., Korkman, S., Pohjola, M., (2014*) Suomen talouskriisin ja kasvun edellytykset* (PM till Statsrådet 25 februari 2014)

renskraft har minskat i förhållande till konkurrenten.

Det framgår tydligt av *Figur 6* att den finländska BNP-tillväxten (den ljusblå linjen) ända sedan 2009 legat nedanför den svenska (den streckade linjen). Skillnaden i BNP-tillväxt mellan länderna var så pass stor som 2 procentenheter i genomsnitt under perioden 2009-2013.

Den finländska ekonomin har ännu inte hämtat sig efter finanskrisen som inleddes hösten 2008. Ekonomin är fortfarande ungefär 5 procent mindre än innan krisen slog till på allvar 2008. Vilket kan jämföras med exempelvis den svenska, som är ungefär 6 procent större än 2007.

Finlands BNP-tillväxt var -1, 0 procent 2012 och beräknas fortsätta sjunka och hamna på -1,4 procent 2013. Ljusningen i konjunkturen som nu kan skönjas gör att exportindustrin kan börja dra och vända tillväxten till positiv. Vi räknar med att BNP växer med 0,6 procent i år (2014) och 1,7 procent nästa år (2015).

Under 2013 krympte den finländska ekonomin med 1,4 procent. Innevarande år blir, om prognoserna om ungefär 1 procents tillväxt slår in, det första året sedan 2011 som ekonomin växer.

Trots de senaste årens svaga tillväxt har inflationen varit förhållandevis hög i Finland. Den årliga inflationen var 2,8 procent 2012 för att sjunka till 1,5 procent förra året (2013).

Ett allmänt lågt pristryck i euroområdet som härrör från den fortsatt höga arbetslösheten, och från en låg tillväxt av världsmarknadspriset på olja, påverkar prisbilden neråt i Finland.

Å andra sidan ger höjda alkohol- och bränsle skatter samt tobaksacciser och ett visst tryck uppåt på de finländska priserna. Vi bedömer att summan blir en stegvis ökande inflation under de kommande åren, från 1,6 procent detta år (2014) till 1,8 nästa år och slutligen 2,0 procent 2016.

Arbetslösheten ser ut att öka något innevarande år (till 8,6 procent) för att därefter börja sjunka från och med nästa år (till 8,1 procent 2015 och 7,7 procent 2016 enligt vår prognos).

Höjda skatter och minskade statsutgifter har dämpat den inhemska efterfrågan. Låga löneavtal har ytterligare dämpat hushållens samlade köpkraft.[13]

Reallönernas och köpkraftens tillväxt fortsätter att minska detta år, enligt vissa bedömare så pass mycket att den privata konsumtionen ser ut att komma att minska för andra året i följd.[14]

Hushållen pressas av arbetslöshet, skattehöjningar och en svag reallöneutveckling. Ändå har sedan november 2012 och fram till januari hushållens förtroendeindikator visat en uppåtgående trend (*Figur 7*).

Figur 7. Konsumenternas framtidstro i Finland, Sverige och euroområdet, januari 2012-mars 2014

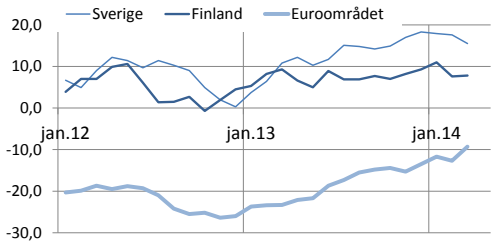

Källa: Europeiska kommissionen

Tron på konjunkturförbättringen bröts dock i februari och mars i år när förtroendeindikatorn vände markant neråt. Trenden är dock fortfarande uppåt i förtroendeindikatorn om

[13] Den försvagade köpkraften visade sig i att försäljningen inom handeln under 2013 minskade med 3,1 procent i förhållande till 2012. Nordea (2014) Ekonomiska utsikter. Mars 2014

[14] Nordea (2014), Ekonomiska utsikter, mars 2014, s.15

vi jämför med läget för ett år sedan (*Figur 7*).

2.2 Den svenska ekonomin

Sveriges BNP-tillväxt var stark sista kvartalet 2013. Enligt det svenska Konjunkturinstitutets prognos fortsätter återhämtningen under 2014 och 2015.[15] Exporten har efter en trög inledning på året nu börjat växa starkare. En allt högre tillväxt hos landets viktigaste handelspartners driver på efterfrågan för exportsektorn.

Även konsumtionen och bostadsbyggandet driver på tillväxten. Bostadsinvesteringarna förväntas öka rejält under innevarande år.

Arbetsmarknaden är på väg att förstärkas.[16] Sysselsättningen ökar och arbetslösheten minskar framöver. Arbetslösheten beräknas bli 7,9 procent 2014 och därefter sjunka till 7,4 år 2015.[17]

Till skillnad från i Finland gör skattesänkningar att hushållens konsumtion ökar snabbare i år än under fjolåret. Under året förstärks hushållens disponibla inkomster och deras konsumtion ökar snabbare i år.

Genom att reporäntan i december sänktes till 0,75 punkter drivs nu en expansiv penningpolitik som ytterligare stimulerar konsumtionen.[18] Högst troligt kommer Riksbankens styrränta att gradvis höjas från och med i höst.

Bilden för hushållen i Sverige ser med andra ord betydligt ljusare ut än för de finländska, men hushållens höga skuldsättning är en risk man inte kan bortse ifrån. Oenighet råder bland ekonomer om huruvida den risken elimineras av hushållens relativt sett stora tillgångar.

Dock verkar uppfattningen om att det är hög tid att höja ett varningens finger över den stigande skuldkvoten gradvis vinna övertag.

Figur 8. Valutakurser: EUR/SEK och EUR/USD, januari 2011 – mars 2014

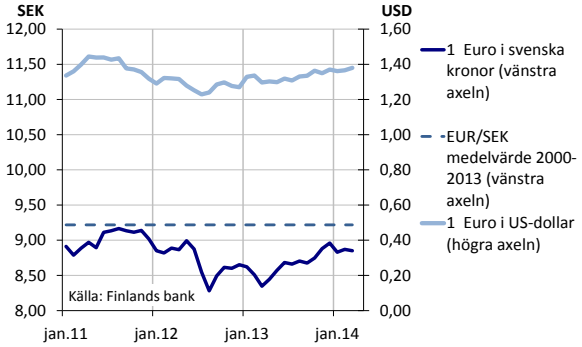

Den svenska kronan försvagades mot euron under 2013 och låg i slutet av året strax under 9 kronor för en euro. Ett fortsatt räntegap, förmodligen ett ökande sådant, mellan Sverige och euroområdet stärker kronan gentemot euron.

De förväntade räntehöjningarna i Sverige kommer troligen stärka kronan mot euron, så att den återigen lägger sig kring 8,50 per euro i slutet av 2015.[19]

Nettoeffekten av en stark krona är gynnsam för det åländska näringslivet, vilket är viktigt särskilt i ett läge när de finländska konsumenternas köpkraft ser ut att försvagas.

[15] Konjunkturinstitutet (2014) Konjunkturläget mars 2014

[16] SEB (2014) *Nordic Outlook*. Februari 2014, s. 31

[17] Konjunkturinstitutet (2014) Konjunkturläget mars 2014

[18] Konjunkturinstitutet (2014) Konjunkturläget mars 2014

[19] Ibid.

3. Den åländska ekonomin

Det åländska näringslivet är i första hand beroende av närområdet som avsättningsmarknad. Ändå är ekonomin som helhet starkt beroende av den internationella ekonomins utveckling.

Den finländska ekonomin med sin stora exportandel är starkt beroende av utvecklingen på världsmarknaden och den finländska industrins konkurrensförmåga är avgörande för statsfinanserna. Landskapet Ålands ekonomi är direkt beroende av den finländska statens ekonomi genom att ramen för landskapets finanser sätts genom avräkningsbeloppet från den finländska statsbudgeten. En balanserad ökning av de offentliga utgifterna är till stor del beroende av en växande finländsk skattebas.

Den offentliga ekonomins konsumtion påverkar i sin tur efterfrågan på de åländska företagens varor och tjänster på hemmamarknaden.

Det åländska näringslivet och hushållen påverkas av förändringar i priserna på energi, råvaror och livsmedel på världsmarknaden.

Förändringar i bränslekostnaderna har en särskilt stor effekt på transportsektorn och den åländska ekonomin är starkt beroende av just denna sektor.

I synnerhet färjerederierna påverkas starkt av förändringar i kostnaderna för drivmedel. I dagsläget ser råolje- och därmed bunkerpriserna ut att under 2014 genomsnittligt kunna hamna strax under fjolårets nivå, det vill säga kring USD 106 per fat för Brentolja.

Samtidigt höjs bränsleskatten och skatten på el. Vi bedömer att nettoeffekten av de förändringar som infördes i skattesystemet från och med 1.1.2014 och som omfattar en sänkning av samfundsskatten till 20 procent, högre skatt på dividender och höjd alkoholskatt och tobaksaccis blir positiva för det privata näringslivet på Åland.

För hushållen, däremot, har skatteomläggningarna högst troligt en åtstramande effekt, som ytterligare dämpar köpkraftsutvecklingen.

Skulle skatteinkomsterna till staten öka så ger det på ett par års sikt ett högre avräkningsbelopp och därmed en förstärkning av Ålands offentliga ekonomi.

Svaveldirektivet som träder ikraft 1.1.2015 innebär ökad osäkerhet och uppenbara nedåtrisker i konjunkturbilden för Åland de kommande åren.

3.1 BNP-tillväxten

För Ålands del har den långsiktiga BNP-utvecklingen sedan 2008 varit synnerligen svag. *Figur 6* (s.16) visar den åländska BNP-tillväxten i förhållande till Finland och Sverige.

Minskningen av den samlade produktionen 2008 var större än minskningen som följde i finanskrisens spår 2009 för Finland och Sverige. Efter en tillfällig ”rekyl” uppåt inleddes sedan från 2011 en period av årligen minskande produktionsvärde, som enligt vår prognos kommer att fortsätta innevarande och nästa år (2014-2015).

Vår prognos säger att Ålands BNP-tillväxt fortsatter att vara negativ; -0,4 procent år 2013, -0,5 procent detta år (2014) och, efter svaveldirektivets införande, -3,0 nästa år (2015).

När BNP-utvecklingen presenteras i indexform (Figur 9) blir det uppenbart att de senaste 10 åren är ett ur tillväxtsynpunkt förlorat årtionde för den åländska ekonomin.

Slår vår prognos om den negativa utvecklingen 2015 in så kommer vi det året att ligga på ett samlat produktionsvärde som ligger strax under 2003 års samlade BNP (Den mörka kurvan längst ner i *Figur 9*).

Figur 9. BNP-tillväxten 2000-2015 för Åland, Finland och Sverige. Volymindex, år 2000=100

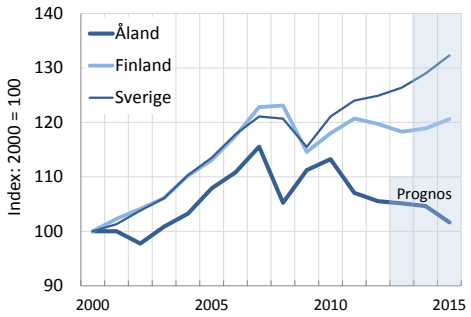

Källa: ÅSUB, SC, SCB. Egna beräkningar. För 2013 preliminära uppgifter för Åland. Prognos för åren 2014-2015

Den svaga BNP-utvecklingen för Åland under de senaste åren beror å ena sidan på den internationella ekonomiska krisen som medfört en allmän stagnation i det åländska näringslivet. Å andra sidan beror den på den jämförelsevis svaga utvecklingen inom den åländska sjöfarten som fortsättningsvis är den dominerande branschen i näringslivet.

Vi uppskattar grovt att 1-2 procent av den beräknade minskningen av Ålands BNP 2014 ankommer på svaveldirektivet. Kostnader som rederierna försöker balansera genom att minska bränsleförbrukningen och personalstyrkan iland.

Figur 10. Produktionsgapet: BNP-utveckling och tillväxttrend

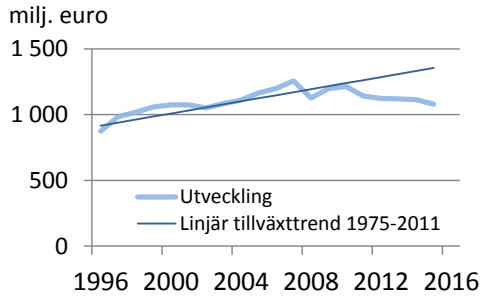

Källa: ÅSUB, Nationalräkenskaperna

Figur 10 visar skillnaden mellan den långsiktiga tillväxttrenden (1975-2011) och den reella tillväxten.

Från och med 2008 uppvisar den åländska ekonomin ett negativt produktionsgap som har vidgats från år till år.

Vi beräknar att produktionsgapet 2008 var 6 procent, för att sedan stiga till 11 procent 2011 och om vår prognos för 2015 håller skulle det öka till hela 20 procent.

Den åländska ekonomin befinner sig i en längre period av svag tillväxt, som vi ännu inte ser slutet av.

Den öppna arbetslösheten på Åland framgår av *Figur 11.* Där ser man att den öppna arbetslösheten 2013 varje månad låg högre än motsvarande månad året innan.

Figur 11. Den öppna arbetslösheten, månadsvis 2012, 2013 och januari-februari 2014

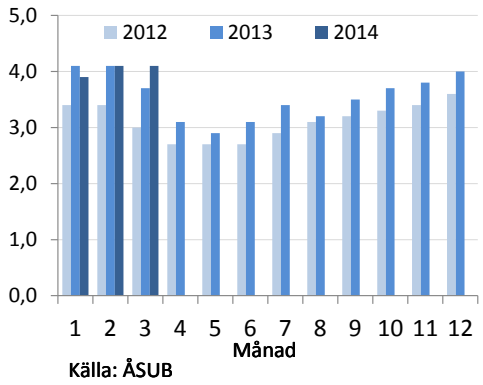

Källa: ÅSUB

Den öppna arbetslösheten låg i början av året strax under fjolårets nivå (3,9 procent i januari men steg återigen i februari och mars till 4,1 procent).

Samma mönster kan man se i ungdomsarbetslösheten (Figur 12). Det första kvartalet detta år (2014) var visserligen noteringarna lägre än året innan, men såväl den långa trenden som de senaste tre årens trend pekar fortfarande uppåt.

Figur 12. Ungdomsarbetslösheten, månadsvis 2012, 2013 och januari-februari 2014

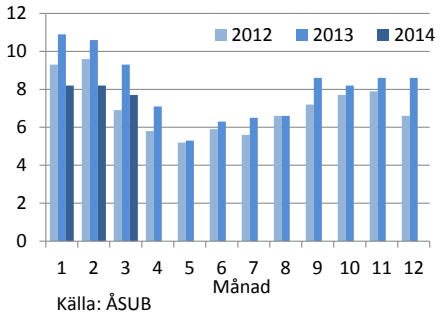

Vi räknar med att den totala, öppna arbetslösheten kommer att öka till 3,8 procent på årsbasis 2014, för att därefter sjunka tillbaka något till 3,6 procent 2015 (Tabell 1).[20]

Tabell 1. Nyckeltal 2012-2016

	2012	2013 *	2014 P	2015 P	2016 P
BNP, tillväxt (%)	-1,5	-0,4	-0,5	-3,0	..
Arbetslöshet, (%)	3,1	3,5	3,8	3,6	..
Inflation (KPI, %)	2,3	1,2	1,4	1,7	2,1

*) Preliminära uppgifter för BNP-tillväxten P) Prognoser

[20] Nästa prognos för arbetsmarknaden publiceras i den kommande Arbetsmarknadsbarometern 2014.

Figur 13. Öppen arbetslöshet 2000-2013. Prognos för 2014-2015

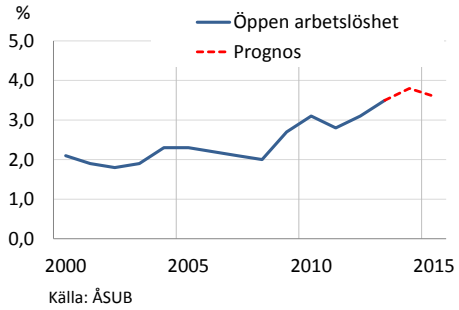

Figur 13 illustrerar hur trenden i den öppna arbetslösheten sedan 2000 pekar uppåt. Den vanliga typen av samband mellan BNP-tillväxten och arbetslösheten existerar inte här på samma sätt som i större ekonomier.[21]

Vi kan endast konstatera att trenden i fallande BNP sammanfaller med trenden i stigande arbetslöshet.

3.2 Befolkningen

Trots den dystra ekonomiska utvecklingen under det senaste decenniet har den åländska befolkningsutvecklingen varit god. Befolkningen ökade med 303 individer 2008 och 278 individer 2009. Den starka tillväxttrenden kulminerade 2011 med 348 personer. Ökningen halverades 2012 och blev inte mer än 147 personer. Förra året (2013) var tillväxten något starkare; 164 personer.

Trots denna minskning i absoluta termer ligger den åländska befolkningstillväxten fortfarande över 0,5 procent, vilket är över den totala tillväxten för hela Finland (men

[21] Det går *de facto* inte att hitta något signifikant statistiskt samband mellan förändringar i de årliga BNP-siffrorna och arbetslösheten. Delvis beror det på att antalet observationer (år för vilka vi har data) är för få. Men det är också uppenbart att åländsk BNP och arbetslöshet reagerar på andra bestämningsfaktorer än i större ekonomier. Bland annan kan man peka på att det inom den dominerande sjöfartsbranschen inte är möjligt att kortsiktigt anpassa personalstyrkan till förändrade ekonomiska villkor. Insatserna av såväl kapital som arbetskraft är där betydligt mer trögrörlig än i de flesta andra branscher.

mycket under den totala befolkningstillväxten i Sverige).

Sedan 2008 har befolkningstillväxten på Åland varit snäppet starkare än i Sverige och dubbelt så stark som i Finland totalt (*Figur 14*). Men det framgår också av *Figur 14* att ett brott i tillväxten inträffade 2011.

Figur 14. Befolkningsutveckling för Åland, Finland och Sverige 2008-2013. Antal invånare, index år 2008=100

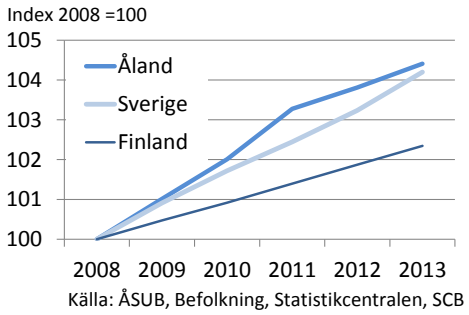

3.3 Inflationen

Inflationen (KPI) på Åland har trendmässigt avtagit under de senaste tre åren, från i medeltal 3,6 procent år 2011 till 1,2 procent förra året (*Figur 15*). Vår prognos säger att denna nedåttrend nu har bottnat. Sedan oktober förra året (2013) har vi haft en svagt stigande inflationstrend.

Figur 15. Inflationen på Åland januari 2011-februari 2014. Prognos till och med 2016

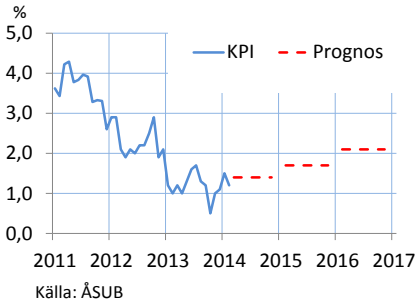

Vi får räkna med gradvis stigande priser framöver. Prisökningen dämpas emellertid av en låg prisökning på bränsle och drivmedel.

Vi räknar med att inflationen hamnar på ett årsgenomsnitt på 1,4 procent i år och 1,7 procent nästa år (2015) för att därefter stiga ytterligare till 2,1 procent året därpå (Figur 15).

3.4 Hushållen

Förändringar i handelns omsättning kan indirekt och grovt avläsas som förändringar i hushållens köpkraft. Som framgår av *Figur 16* har vi haft en kontinuerlig årlig försämring av tillväxten sedan 2011.

En minskning med -4,5 procent år 2013 antyder att köpkraften försvagades rejält i fjol (2013). Vi förväntar oss en ytterligare försämrad köpkraft och reallöneutveckling i år.

Vi utgår ifrån att det åländska konsumentförtroendet nära följer de finländska och svenska. Trenden i konsumentförtroendet i Finland och Sverige under 2013 var uppåt men vek neråt i början på detta år (2014), (se *Figur 7*).

Figur 16. Omsättningstillväxten i handeln. Årlig tillväxt 2009-2013 (löpande priser)

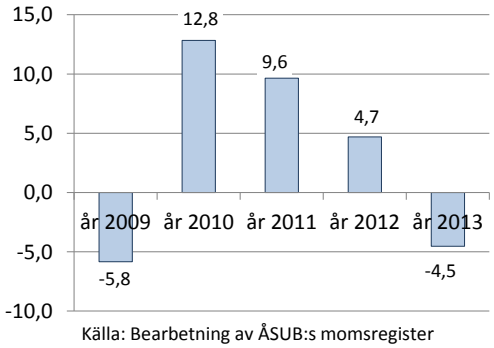

Det svenska indexet och eurozonens ligger nu ovanför långtidsmedelvärdet medan

Finlands fortfarande ligger under sitt. Något som är helt i linje med att Finland klarat sig sämre än grannlandet efter finanskrisen hösten 2008.

Figur 17. Hushållens genomsnittliga disponibla inkomst, för Finland och Åland 2000-2012. Index 2000 = 100 (2012 års penningvärde)

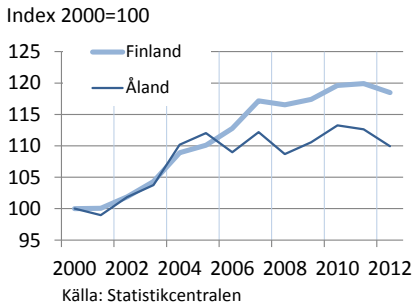

Tillväxten av de åländska hushållens genomsnittliga disponibla inkomst följde nära Finlands under perioden 2000-2004 och låg 2005 över hela landets. (se *Figur 17*).

Från och med 2006 och framåt har tillväxtkurvorna divergerat tydligt, vilket visar att den åländska utvecklingen har varit betydligt svagare än Finlands.

3.5 Passagerarsjöfarten och svaveldirektivet

De flesta sjötransporter på åländskägda kölar sker idag inom det så kallade SECA-området inom vilket svaveldirektivet kommer att tillämpas från och med den 1 januari 2015. Direktivet innebär att svavelinnehållet i marint drivmedel måste sänkas från 1,0 till 0,1 procent.

Ett problem för rederierna med den allmänna övergången till lågsvavlig marindiesel är att vi kommer att ha en helt ny marknadssituation, där det är mycket svårt att veta på vilken nivå utbud och efterfrågan kommer att mötas.

Att priset är på väg att stiga kan vi hursomhelst konstatera. Den mest aktuella lågsvavelprodukten kallas MGO (*Marine Gas Oil*). Som exempel på den osäkerhet som redan råder på marknaden kan nämnas att priset på MGO bara under mars månad steg med cirka 7 procent för trafiken som bunkrade i Östersjön.[22]

Införandet av svaveldirektivet försämrar på kort sikt sjöfartens konkurrenskraft gentemot övriga transportmedel. Rederierna tvingas se över sin kostnadsstruktur för att inte helt förlora sina rörelsemarginaler.

I en situation med mättade marknader och knivskarp konkurrens har passagerarrederierna själva ett fåtal redskap tillgängliga förutom att göra sin produkt mer attraktiv för konsumenterna och vinna marknadsandelar.

Ett sätt att försöka kompensera för de ökade bränslekostnaderna är att skära i personalutgifterna genom att flagga ut sitt tonnage till länder med ur redarsynpunkt fördelaktiga anställnings- och lönevillkor.

Förstärkningen av den svenska kronan har i praktiken minskat de relativa vinster som kan göras genom att flagga ut till Sverige. I praktiken är det endast Estland som skulle kunna vara är aktuellt som mål för ytterligare utflaggningar i nuläget.

Rationaliseringar, särskilt på landsidan kan bli aktuella och har *de facto* reda börjat genomföras.

I ett kortsiktigt perspektiv är svaveldirektivet en tung belastning på en redan ansträngd näring.

Betraktar man Åland som en avgränsad ekonomi drabbas man här oproportionerligt hårt av de nya regleringarna. Samtidigt gör man också här de

[22] Bunker Ports News Worldwide, 1.4.2014 (http://www.bunkerportsnews.com)

största miljövinsterna genom att en del av försurningen av havet minskas.

På längre sikt är det inte uteslutet att man genom miljövinsterna skulle kunna vända de ekonomiska nackdelarna till produktmässiga och varumärkesrelaterade fördelar.

Förutom de höga och snart brant stigande bunkerkostnaderna är det den mättade och på vissa rutter till och med krympande marknaden som är problematisk.

En kurva över antalet inresande till Åland illustrerar detta väl. *Figur 18* visar på en god tillväxt mellan 2002 till 2005, en svag tillväxt därefter fram till 2009 och sedan en tydlig nergång till 2013. Den senaste noteringen för 2013 ligger under strax över 2 miljoner inresande, men under noteringen för 2005.

Figur 18. Inresande till Åland 1999-2013

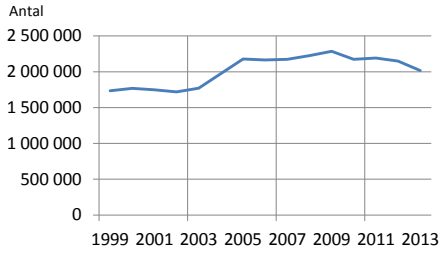

Källa: ÅSUB, Turism

Stagnationen i inresandeströmmen har kommit parallellt med en stagnation på linjen Sverige-Finland. Tillväxten har istället helt och hållet ankommit på Estlandstrafiken.

Andelen av alla resande till sjöss på finländska hamnar till och från Sverige (via Åland) av totalen minskade mellan 2003-2012 från 59 till 50 procent, medan Estlandsruttens andel ökade från 36 till drygt 42 procent.[23]

[23] Trafikverket, Finland (2014), Utrikes sjötrafik. Utrikes passagerartrafik fördelad efter land, 2003-2012

3.6 Torrlast- och tankerverksamheten

Sjöfraktmarknaderna försvagades under 2013. Trots den osäkerhet om bunkerkostnaderna som finns inom sjöfartskretsar, kan man ändå skönja en viss optimism angående marknadsutvecklingen.

Enligt den senaste finländska konjunkturbarometern för fraktsjöfarten, *Rederibarometern november 2013*, såg de finländska redarna en viss ljusning på sjötransportmarknaderna. [24]

Torrlastfarten har också ökat sitt kapacitetsutnyttjande och i vissa fall lyckats ingå längre kontrakt under de senaste månaderna. För närvarande seglar en del av den åländska torrlast- / containerflottan utanför SECA-området vilket ger ett tillfälligt andrum när det gäller att täcka upp för ökade bränsleutgifter.

För den del av flottan som seglar inom reglerat område har man dessutom erhållit statligt investeringsstöd för bränslerenande åtgärder.

Internationella index för tankermarknaden visar att verksamheten bedrivits under gängse lönsamhetsnivå under det senaste året.

Dollarn har förlorat i värde gentemot euron under 2013. Något som för övrigt avspeglar investerarnas förnyade förtroende för euroområdet. Detta i sig missgynnar dock den åländska tankerverksamheten, medan det faktum att konjunkturen börjar peka uppåt i Europa förbättrar möjligheterna att öka fraktintäkterna.[25]

Utsikterna är emellertid goda att dollarn återigen stärks under året.

[24] Shortsea Promotion Centre Finland (2013) Rederibarometern 2013

[25] Nettoeffekten av en försvagning av US-dollarn gentemot euron för den åländska tankerverksamhetens resultat är negativ eftersom denna har största delen av sina intäkter i dollar.

Möjligtvis är en vändning på gång på marknadssidan. Det ledande internationella tankerindexet för fartyg i storleken Aframax, som kallas *Worldscale* (WS/TD7) tog tillfälligt ett skutt uppåt i januari och har genomsnittligt under årets första kvartal legat på den högsta nivån sedan 2008 (WS=126).

Figur 19. Index för tankerfrakter från Nordsjöhamnar till den europeiska kontinenten (*Worldscale* TD7) januari 2012-mars 2014

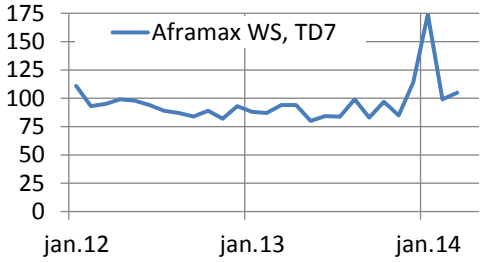

Källa:http://www.braemarseascope.com
http://www.capitallink.com

Något förenklat kan index = 100 läsas som den teoretiska lönsamhetsnivå som räknas fram i början av varje år. Fortsätter den europeiska konjunkturen att stärkas och fraktraterna börjar stiga skulle det innebära att den åländska tankerverksamheten efter några år på en synnerligen kall marknad kan bli lönsam igen.

Förutsättningen för fortsatt lönsamhet är att kostnaderna för lågsvavligt bränsle inom SECA-området inte stiger alltför mycket. Effekten vid höjda bränslekostnader blir också att gammalt tonnage fasas ur och då skapas ett annat förhållande mellan utbud och efterfrågan av fartyg. Då gäller det att man har den rätta sortens nya bränslesnåla tonnage att erbjuda befraktarna.

I nuläget ser den åländska tankerverksamhetens två beställda nybyggen ut att kunna komma rätt i tiden, det vill säga när marknaden är på väg att ta fart efter en långvarig stiltje.

3.7 Den offentliga sektorns ekonomi

Landskapet Ålands budget finansieras till stor del av ett avräkningsbelopp på 0,45 procent av statens inkomster (exklusive upplåning), den så kallade klumpsumman. För år 2012 översteg klumpsumman för första gången 200 miljoner, enligt Ålandsdelegationens beslut uppgick summan då till 205,8 miljoner euro.

För 2013 beräknas summan öka med endast 0,7 procent, förskottet uppgår för närvarande till knappt 207,3 miljoner euro. Även innevarande år beräknas tillväxten bli rätt svag, förskottet för i år är knappt 212,4 miljoner euro.

Enligt preliminära uppgifter från finansministeriet om budgetramarna för åren 2015-2018 skulle klumpsumman för år 2015 uppgå till drygt 218 miljoner euro och för 2016 till runt 226 miljoner euro. Baserat på de här prognoserna ser således tillväxten ut att bli något snabbare de kommande åren.

Skattegottgörelsen till landskapet, den så kallade flitpengen, blir aktuell då de i landskapet debiterade inkomst- och förmögenhetsskatterna överstiger 0,5 procent av motsvarande skatt för hela Finland. År 2011 uppgick flitpengen till 9,8 miljoner euro, medan den år 2012, som är det senaste år som flitpengen fastställts för, stannade på knappt 5,3 miljoner euro.

Enligt ÅSUB:s prognoser beräknas skattegottgörelsen sjunka ytterligare för åren 2013 och 2014, och då uppgå till endast 1-2,5 miljoner euro per år. För skattegottgörelsen är systematiken sådan att 2013 års belopp tas upp i 2015 års budget. I *Figur 20* nedan visas utvecklingen av klumpsumman och skattegottgörelsen enligt budgetår.

Summan av klumpsumman och skattegottgörelsen har i stort stagnerat runt 220 miljo-

ner eurosnivån från år 2012. I år beräknas summan av de två bli knappt 218 miljoner och 2015 cirka 221 miljoner euro.

Enligt budgeten för landskapet Åland 2014 beräknas de sammantagna inkomsterna för landskapet i år stiga med 3,1 procent till 335 miljoner euro jämfört med 325 miljoner euro för 2013.

Figur 20. Utvecklingen av klumpsumman och skattegottgörelsen enligt budgetår, (EUR 1 000, löpande priser) 2007-2015

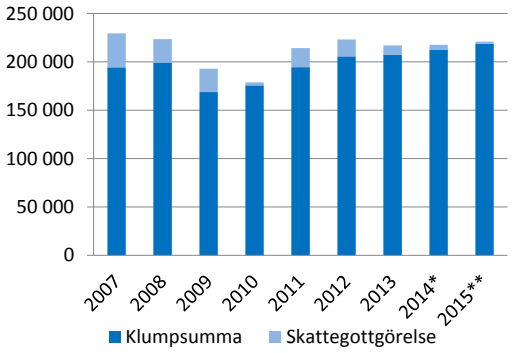

Landskapets totala utgifter för 2014 beräknas enligt budgeten uppgå till 345,0 miljoner euro vilket är en ökning med drygt 14 miljoner euro eller 4,3 procent jämfört med grundbudgeten för 2013. En stor del av förklaringen finns i ökningen av de extra utgifterna för säkerställande av landskapets elförsörjning som genom den nya kabeln ökat från 10 till 20 miljoner år 2014.

Motsvarande extra anslag finns upptaget på inkomstsidan. Investeringsutgifterna beräknas sjunka från 20,3 miljoner euro år 2013 till 17,3 miljoner år 2014. För år 2015 beräknas såväl inkomsterna som utgifterna sjunka.

Enligt *kommunernas* budgeter för i år kommer verksamhetsintäkterna att minska med 8 miljoner euro eller hela 15,9 procent och verksamhetskostnaderna beräknas sjunka med 4,6 miljoner eller 2,8 procent jämfört med budgeterna för år 2013. Verksamhetsbidraget, eller nettokostnaderna, beräknas däremot öka med 3,3 miljoner euro eller 2,9 procent enlig 2014 års budgeter.

Enligt budgetuppgifterna förväntas skattefinansieringen, dvs skatteintäkterna och landskapsandelarna tillsammans, öka med knappt 3 miljoner euro eller 2,3 procent 2014. Tillväxten i skatteintäkterna bedöms uppgå till 3,5 miljoner euro, medan landskapsandelarna beräknas minska med nästan 0,6 miljoner euro. Enligt budgeterna är två kommuners landskapsandelar större än de egna skatteintäkterna.

Merparten av skattetillväxten, nästan 3 miljoner euro, förklaras av att nio kommuner höjde skattesatsen för kommunalskatten 2014, sammantaget steg den beräknade genomsnittliga skattesatsen från 17,03 till 17,51 procent. Mariehamn införde samtidigt en fastighetsskatt på 0,3 procent på stadigvarande boendet och fyra kommuner höjde den allmänna fastighetsskatteprocenten. Samtliga kommuner tillämpar den högsta tillåtna skattesatsen på fritidsboende 0,90 procent.

Årsbidraget, som visar hur mycket som finns kvar för amorteringar och avskrivningar efter att de löpande kostnaderna täckts, beräknas enligt budgeterna försvagas med 3,2 procent. Även räkenskapsperiodens resultat beräknas sjunka jämfört med 2013 och bedöms sammantaget bli negativt, -0,2 miljoner euro 2014. Men skillnaderna mellan kommunerna är betydande. Sju kommuner budgeterar med ett årsbidrag som är mindre än avskrivningarna och sex kommuner har ett negativt resultat i budgeterna. För övriga kommuner visar resultatet på plus i 2014 års budgeter.

Kommunernas byggnadsprojekt beräknas enligt preliminära investeringsplaner minska från cirka 14 till drygt 10 miljoner euro från 2013 till 2014. De totala bruttoinvesteringarna beräknas minska med 4,1miljoner till 15,5 miljoner euro 2014. Utvecklingen av kommunernas årsbidrag,

avskrivningar, nettoinvesteringar och resultat åren 2007-2014 sammanfattas i *Figur 21*. År 2008 syns effekten av det reviderade landskapsandelssystemet där årsbidraget stärktes för att även på sikt kunna täcka den större egenandelen för kommunernas investeringar. Enligt budgeterna för år 2014 förväntas dock årsbidraget överskrida avskrivningarna med cirka 0,2 miljoner euro.

Figur 21. Kommunernas samlade årsbidrag, investeringar, avskrivningar samt resultat, (1 000 euro) 2007-2014

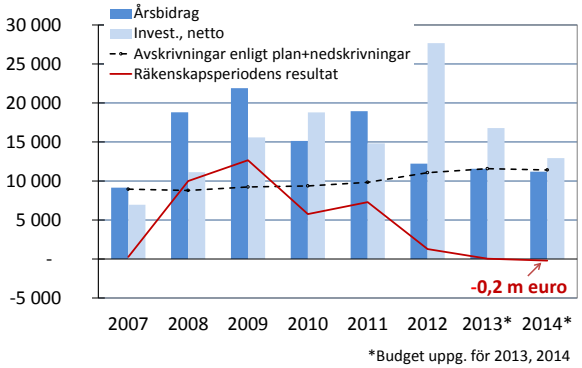

4. Framtidsutsikterna inom det privata näringslivet

Den del av ÅSUB:s konjunkturanalys som behandlar det privata näringslivet bygger på i huvudsak två källor och två urval. För det första använder vi två register över omsättningen respektive löneinbetalningarna som cirka 2 500 arbetsgivare rapporterar in till oss månatligen. Det ger oss möjlighet att följa intäkts- och kostnadsutvecklingen och få en uppfattning om i vilken riktning utvecklingen går för enskilda branscher. Utifrån dessa uppgifter skapar vi säsongrensade trender ett år fram i tiden.

För det andra använder vi de uppgifter som samlas in via vår årliga konjunkturenkät. I år besvarades enkäten av 237 företag (se Bilaga, s. 42-43). Frågorna vi ställer till företagen rör dels utvecklingen under det senaste året, dels förväntningarna ett år framåt i tiden. Svaren viktas efter företagens storlek.

Figur 22. Lönesummans tillväxt och konjunkturbarometerns förväntningar för hela det privata näringslivet, 2006-2014

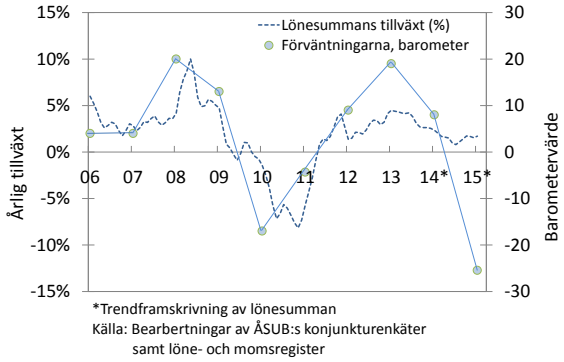

Figur 22 illustrerar graden av överensstämmelse mellan våra två källor; den samlade lönesummans tillväxt och konjunkturbarometerns förväntningar för hela det privata näringslivet. Det måste för det första betonas att även om vi här har sammanställt dessa två mått i en bild så är de av väsensskild karaktär, de mäter olika saker och måttenheterna är naturligtvis olika. Ändå visar denna sammanställning på ett grovt sätt hur väl de samlade förväntningarna om utvecklingen på personalsidan hos företagen överensstämmer med det faktiska utfallet mätt med tillväxten av företagens samlade lönesumma.

Företagens förväntningar om utvecklingen på personalsidan mätta som utslag på vår barometer har för de flesta år under perioden korrekt visat på den riktning som den faktiska utvecklingen sedan tagit.

Som framgår av den mörkare indexkurvan i *Figur 23* nedan återhämtade sig den sammanlagda omsättningen i det privata åländska näringslivet under andra hälften av 2010 efter den djupa nergången i finanskrisens kölvatten. Därefter, 2011-2012 växte den samlade omsättningen något över trend. I slutet av förra året (2013) vände omsättningen ner och hamnade under trend.

Figur 23. Lönernas och omsättningens tillväxt i det privata näringslivet 2005-2015 (Index, 2002=100). Löpande värden

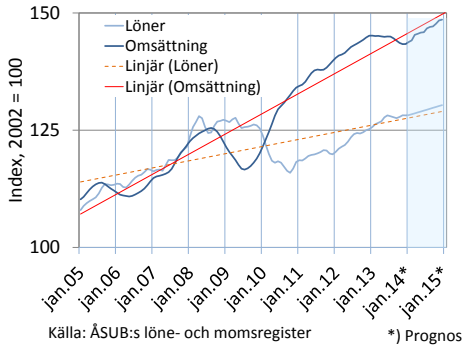

Den prognostiserade omsättningstillväxten för innevarande år (2014) ligger något under

trenden för perioden sedan 2002, medan lönesummans tillväxt (den ljusare kurvan) ligger strax över trenden (den streckade linjen). Här bör noteras att löpande värden använts när index konstrueras.

Den årliga procentuella tillväxten av lönernas och omsättningens sammanlagda respektive summor inom det privata näringslivet framgår av tidsserierna baserade på registerdata i *Figur 24.*

Enligt prognosen blir det privata näringslivets totala omsättningstillväxt i år fortsatt svag. Preliminära uppgifter angående den samlade omsättningen visar att den nominella tillväxten hamnar på drygt 1 procent förra året (2013), vilket motsvarar inflationen och således innebär reell nolltillväxt. Projektionen för i år (2014) är obetydligt större positiv tillväxt (den mörkare linjen i *Figur 24*).

Figur 24. Lönernas och omsättningens tillväxt inom det privata näringslivet (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

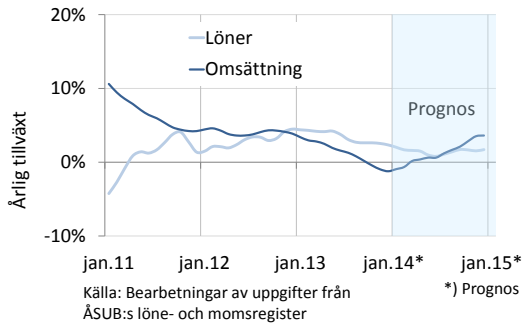

Enligt våra registerdata har den totala lönesumman i det privata näringslivet (den ljusare linjen i *Figur 24*) växt något bättre än omsättningen. Efter en tillväxt på 2,9 procent 2012 och preliminärt 3,4 procent 2013, räknar vi med att den faller tillbaka under innevarande år och växer i paritet med omsättningen, det vill säga i en takt som knappt kan kompensera för den förväntade inflationen.

Sammanfattningsvis pekar vår – visserligen grova – prognos baserad på registerdata på stagnation inom det privata näringslivet 2014. Ett annat tecken på den allmänna stagnationen i det åländska näringslivet är att värderingen av de få börsnoterade bolagen på Åland ändrats mycket litet under det senaste året när börsindex ändå stigit i såväl Helsingfors som Stockholm.

Figur 25. Förväntningarna om utvecklingen under 2014 inom det privata näringslivet

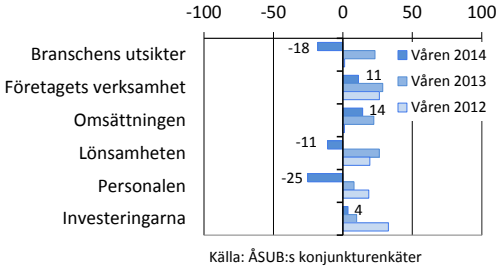

Sammanvägningen av företagens bedömning av konjunkturutvecklingen inom sin egen bransch visar att 2014 förväntas bli ett något sämre år än 2013. Här väger passagerarsjöfartens negativa bedömning tungt.

Samtidigt är företagen försiktigt optimistiska när man i sina enkätsvar anger hur man förväntar sig hur det egna företagets verksamhet kommer att utvecklas.

När näringslivet sammanvägt är pessimistiskt om lönsamheten under 2014 i förhållande till fjolåret väger återigen passagerarsjöfartens bedömning tungt. Beträffande den likaså pessimistiska synen på personalstyrkans tillväxt inverkar dessutom den tunga handelsbranschens bedömning.

4.1 Framtidsutsikterna inom primärnäringarna

Under vintern har det inregistrerats ett nytt trålfartyg och under våren förväntas ytterli-

gare ett.[26] Det här kommer att medföra en klar ökning för det åländska havsfisket av strömming och vassbuk.

På minussidan kan man notera det låga världsmarknadspriset för torsk vilket kommer att hålla havsfiskets fångster på en låg nivå samtidigt som de lokala fångsterna av torsk, men även lax, kommer att minska betydligt till följd av att vissa fartyg upphört med sin fiskeverksamhet. Skärgårdsfisket kommer troligtvis att gynnas av en något bättre prisbild för siken efter att WWF:s rödlistning upphört.

Generellt inom jordbruket var fjolåret relativt gynnsamt skördemässigt och efterfrågan hög på de flesta produkter.[27] Inom den viktiga chipspotatisodlingen rapporteras om ökad avtalsareal inför 2014, vilket är ett efterlängtat trendbrott efter flera år av vikande odling.

De kraftigt stigande kostnaderna gällande insatsvaror har pressat lönsamheten på gårdsnivå men inför kommande odlingssäsong rapporteras om sjunkande priser för konstgödsel.

Invägningen av mjölk till det lokala mejeriet har ökat det senaste året med ca 1,5 miljoner liter från 14.000.000 liter till 15.500.000 liter. Ökningen är en effekt av de nyinvesteringar i robotladugårdar som genomförts de senaste åren. Under kommande år förväntas invägningen öka med ytterligare ca 1.000.000 liter då de senaste årens investeringar når full produktion.

Den relativt snabba tillväxten innebär en utmaning för mejeriet att anpassa produktionen och försäljningen vilket har gjort att mjölkpriset till producenterna varit pressat trots en relativt starkt trend internationellt för mjölkpriset.

Långsiktigt förväntas en positiv utveckling då de nya marknaderna i öst ökar sin efterfrågan mycket snabbare än vad den inhemska produktionen i respektive länder kan möta.

Stort intresse inom branschen riktas mot det kraftigt försenade reformpaket gällande de stöd som står för en stor del av omsättningen på gårdarna.

De åländska primärnäringarna representeras i ÅSUB:s konjunkturenkät i första hand av företrädare för fiskodlingen och trädgårdsnäringen. När vi i det följande redogör för den samlade omsättningens och lönesummans utveckling, och för förväntningarna inför den kommande 12-månadersperioden, är det med andra ord i första hand utvecklingen för dessa två näringar det handlar om.

Registeruppgifterna för löner och omsättningen inom primärnäringarna visar likartade, men förskjutna kurvor under 2011-2012 (*Figur 26*).

En uppgång i lönesummans tillväxt i slutet av 2011 följdes av en uppgång i omsättningen i början av 2012.

Omsättningstillväxten, som för övrigt domineras av fiskodlingssegmentet, har uppvisat en allt starkare utveckling ända sedan 2009.

Tillväxten nådde enligt preliminära siffror 9 procent under 2013. Företagen själva tror nu på ett sämre år för såväl omsättning (-39 i barometerutslag, se *Figur 27*) som för lönsamhet (-20). Den bedömningen stöds av den säsongsrensade trendframskrivningen i *Figur 26* (den mörka linjen).

[26] Jenny Eklund-Melander, byråchef vid Fiskeribyrån vid Ålands landskapsregering har bidragit med material till översikten över konjunkturen för fiskerinäringen.

[27] Sölve Högman, byråchef vid Jordbruksbyrån vid Ålands landskapsregering, har bidragit med material till översikten över jordbrukets konjunkturutsikter.

Figur 26. Lönernas och omsättningens tillväxt inom primärnäringarna (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

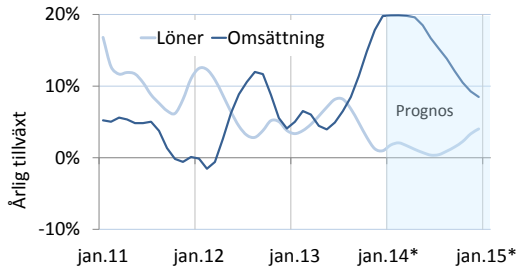

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

Figur 27. Förväntningarna inom primärnäringarna

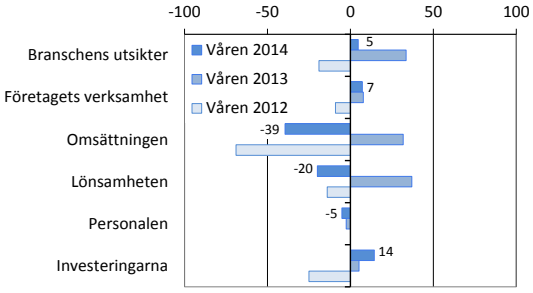

Källa: ÅSUB:s konjunkturenkäter

4.2 Livsmedelsindustrin

I den åländska livsmedelsindustrin ingår företag som ägnar sig åt förädling av potatis, bageri, charkuteri- och köttvarutillverkning samt tillverkning av mejerivaror. Där ingår också företag med en avsevärd exportandel i sin avsättning. Branschen sysselsätter drygt 300 personer.

Som framgår av den ljusare kurvan i *Figur 28* var lönesummans tillväxt i branschen svag till måttlig och något avtagande 2012-2013.

Omsättningstillväxten (den mörkare kurvan) har varit avtagande sedan 2011. Enligt preliminära siffror minskade omsättningen med 1 procent under fjolåret (2013).

Figur 28. Lönernas och omsättningens tillväxt inom livsmedelsindustrin (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

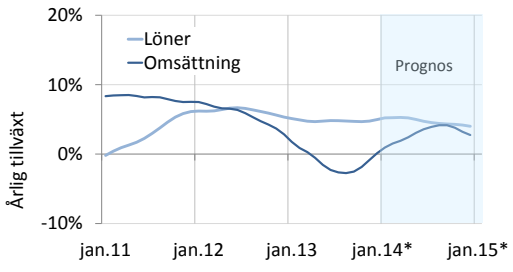

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

De samlade förväntningarna inom livsmedelsbranschen, som bygger på uppgifter från företagen insamlade med vår konjunkturenkät, är alla på den positiva sidan. Optimismen är mest påfallande gällande det egna företagets verksamhet, omsättningen och investeringarna.

Figur 29. Förväntningarna inom livsmedelsindustrin

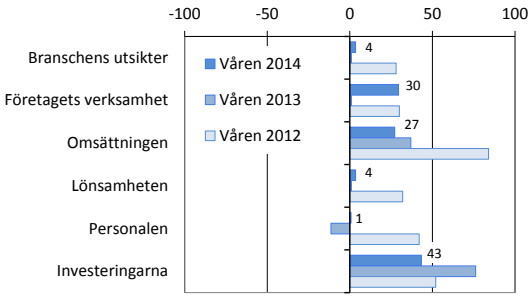

Källa: ÅSUB:s konjunkturenkäter

4.3 Övrig industri

Branschen *övrig industri* omfattar bland annat företag som tillverkar färgämnen, spel och leksaker, underleverantörindustri som tillverkar plastslangar för högteknologiinstrument, medicinska industrin och bilindustrin, instrument och apparater för mätning, betongvaror för byggändamål, verkstadsföretag inom metall och miljöteknik, och även snickerier och tryckerier. Branschen sysselsätter cirka 550 personer och är därmed större sysselsättningsmässigt än exempelvis hotell- och restaurangbranschen.

Figur 30. Lönernas och omsättningens tillväxt inom övrig industri (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

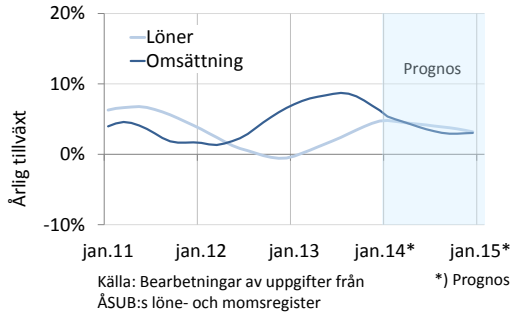

Figur 31. Förväntningarna inom övrig industri

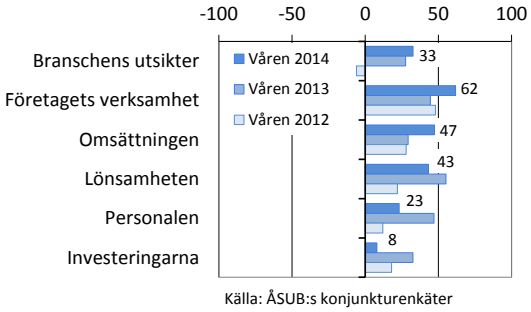

Den mörka kurvan i *Figur 30* som beskriver omsättningens tillväxt i branschen under de senaste åren visar en relativt stabil och måttligt positiv tillväxt.

Omsättningstillväxten var i genomsnitt 2,4 procent 2010-2013, vilket knappt räcker för att kompensera för inflationen. Tillväxten var stagnerande de åren i denna exportintensiva bransch, förmodligen på grund av den svaga internationella konjunkturen efter finanskrisen som inleddes hösten 2008.

Under fjolåret förbättrades omsättningen rejält och steg till över 6 procent i nominella termer.

Den ljusare kurvan som illustrerar lönesummans utveckling i Figur 30 visar på en svag tillväxt under de två senaste åren (2011-2012). Förra året hade vi enligt preliminära uppgifter en svagt positiv nominell tillväxt. Prognosen som bygger på registerdata visar i år på en fortsatt utveckling längs samma linjer.

Branschföretagen inom övrig industri svarar av tradition positivt på våra enkäter. Detta år är inget undantag. Analysen av företagens svar säger att branschens utsikter är övervägande goda, man ser positivt på företagets verksamhet likaväl som på omsättning, lönsamhet och personal. Även investeringarna förväntas bli något större under 2014 än under 2013.

4.4 Vatten och el

Företagen inom energiförsörjning (vatten och el) är få på Åland och branschen sysselsätter cirka 140 personer. De ägnar sig åt eldistribution, distribution av fjärrvärme, produktion av el och fjärrvärme samt vattenrening och -distribution.

Figur 32. Lönernas och omsättningens tillväxt inom vatten och el (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

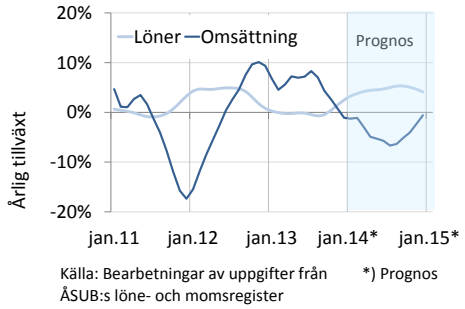

Branschen fungerar under speciella marknadsvillkor och dess utveckling styrs av många andra faktorer än den ekonomiska konjunkturen i sig, i synnerhet av bränsle- och energipriserna i vår omvärld.

Lönesummans svaga tillväxt under senare år (*Figur 32*) har varit knappt positiv i nominella termer, vilket antyder att personalstyrkan förändrats väldigt litet.

Figur 33. Förväntningarna inom vatten och el

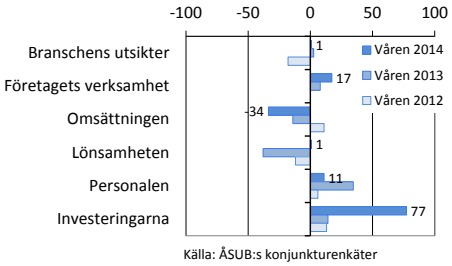

Bland förväntningarna inom branschen vatten och el är den minskade omsättningen och de större investeringarna i förhållande till fjolåret de mest iögonenfallande.

4.5 Byggsektorn

Företagen inom byggsektorn arbetar med uppförande av byggnader, men också med elinstallationer, anläggning av vägar, VVS-arbeten, och måleriarbeten.

Antalet sysselsatta i branschen växlar starkt med konjunkturen, men har under de senaste åren legat kring 800-900.

Byggsektorn har ett svagt år bakom sig. Omsättningstillväxten var enligt preliminära uppgifter klart negativ; över minus 10 procent (*Figur 34*). Även lönesumman uppvisar sedan 2011 en avtagande tillväxt.

Figur 34. Lönernas och omsättningens tillväxt inom byggsektorn (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

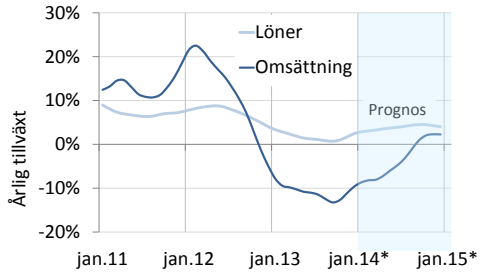

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

Prognosen säger att den svaga tillväxten fortsätter nästa år. Små förändringar förväntas i lönesumman (vilket ungefär motsvarar personalstyrkan), medan omsättningen kan förväntas fortsätta att minska.

Hur företagets verksamhet förväntas utvecklas ringas in med enkätfrågan ”kommer ert företag om 12 månader att ha a) expanderat b) behållit nuvarande storlek c) eller upphört med verksamheten (se Bilaga, s. 42-43).

Figur 35. Förväntningarna inom byggsektorn

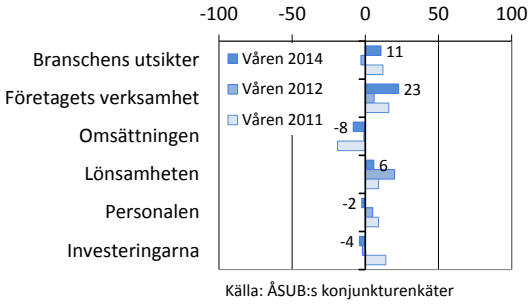

4.6 Handeln

Handeln sysselsätter cirka 1 200 personer på Åland och är den bransch som snabbast reagerar på förändringar i det allmänna konjunkturläget. Omsättnings- och lönetillväxten i branschen stämmer ofta väl överens med utvecklingen i det privata näringslivet som helhet.

Den mörka linjen i *Figur 36* visar tydligt hur omsättningen i handelsbranschen stadigt sjunkit under de senaste tre åren; från en tillväxt på knappt 10 procent 2011 till knappt 5 procent 2012, för att slutligen minska under 2013 och sluta på en enligt preliminära siffror negativ tillväxt på drygt minus 4 procent.

Figur 36. Lönernas och omsättningens tillväxt inom handeln (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

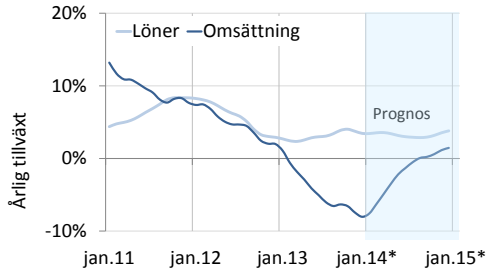

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

Förväntningarna om innevarande år (2014) hos företagen inom handeln är knappt positiva när det gäller branschens utsikter (barometervärde = 7) och det egna företagets verksamhet (6).

Figur 37. Förväntningarna inom handeln

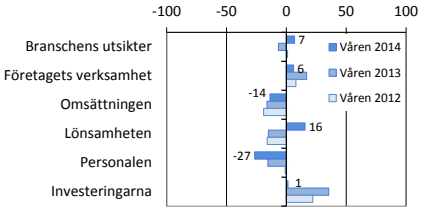

Källa: ÅSUB:s konjunkturenkäter

Man är också försiktigt positiv om lönsamheten (16), men överlag negativ när det gäller personal (-27) och omsättning (-16) om ett år i förhållande till dagsläget.

Att den åländska handeln är inne i en tuff period bekräftas av barometervärdena för de tidigare åren som även de förutspådde en försämring under det kommande året (*Figur 37*).

4.7 Hotell- och restaurang

Hotell- och restaurangbranschen sysselsätter drygt 500 personer. Som framgår av *Figur 38* har omsättningens nominella tillväxt i branschen varit jämn under de senaste åren (den mörkare kurvan).

Tillväxten var enligt preliminära beräkningar kring 5 procent beräknat på löpande priser under perioden 2009-2013. Det innebär att den reella tillväxten, med hänsyn tagen till inflationen, är svagt positiv.

Figur 38. Lönernas och omsättningens tillväxt inom hotell- och restaurang (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

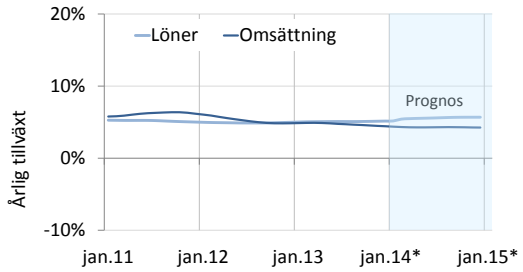

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

Lönesummans tillväxt är likartad. Det är uppenbarligen en bransch som knappast kan kallas expansiv, men som ändå utgör ett relativt stabilt komplement till övriga branscher.

Sammantagna förväntar sig företagen inom hotell- och restaurang en försämrad konjunktur för branschen under året (barometervärde = - 28) även om man har vissa förhoppningar när det gäller möjligheterna att expandera det egna företagets verksamhet under den kommande 12-månadersperioden (barometerutslag = 13, *Figur 39*).

Figur 39. Förväntningarna inom hotell- och restaurang

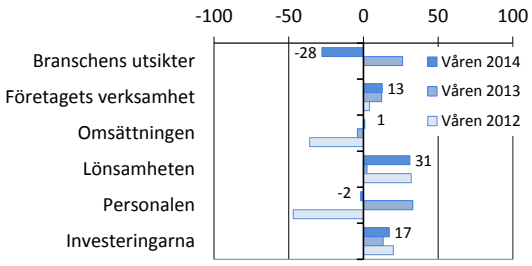

4.8 Transportsektorn

Transportsektorn domineras av sjöfarten. Förutom rederierna ingår exempelvis taxi- och åkeriverksamhet.

Enligt prognosen baserad på register-uppgifter föll omsättningstillväxten brant 2011, men repade sig från och med andra kvartalet 2012. Fjolåret var ett jämförelsevis gott år, med en omsättningstillväxt på drygt 6 procent.

Figur 40. Lönernas och omsättningens tillväxt inom transportsektorn (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

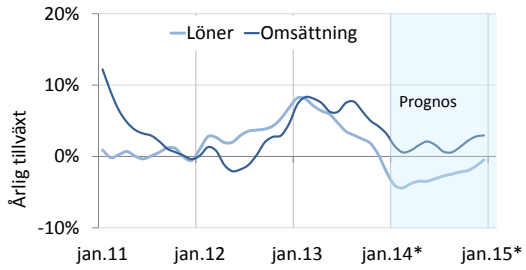

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

Lönesummans tillväxt i branschen har utvecklat sig ungefär som omsättningen, men ser enligt preliminära uppgifter ut att kunna bli negativ under sista kvartalet 2013.

Transportbranschen som domineras av de stora färjerederierna, förväntar sig sammantagna att konjunkturen i branschen under den kommande 12-månadersperioden kommer att förbättras (barometerutslag högst upp i *Figur 41*= -63).

Figur 41. Förväntningarna inom transport

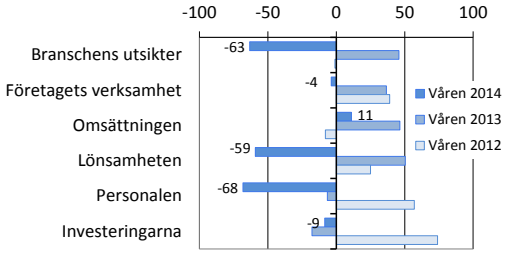

Moms och acciser på alkohol och tobak har höjts från och med i år vilket ger bättre marginaler för taxfreeförsäljningen.

Även detta år råder inom fraktsjöfarten en liten övervikt för dem som förväntar sig att konjunkturutsikterna för branschen om ett år kommer att ha förbättrats något. Det är också något som understöds av hur internationella fraktindex för marintransporter utvecklats under senare tid (se sidorna 13 och 25).

Transportbranschen är en grov kategori som rymmer sjötransport inklusive Ålands rederi, men också transportföretag verksamma på land. Därför bör också i sammanhanget noteras att företagen inom landtransporterna förväntar sig en i förhållande till fjolåret oförändrad konjunktur 2014.

4.9 Finans och försäkring

Branschen finans- och försäkring på Åland domineras av banker och försäkringsbolag. Till dessa kommer ett fåtal investerings- och holdingföretag av vilka de flesta är enmansföretag. Branschen sysselsätter knappt 500 personer och påverkas starkt av förändringar i den externa, internationella marknadsmiljön.

Figur 42. Lönernas tillväxt inom finans- och försäkring (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

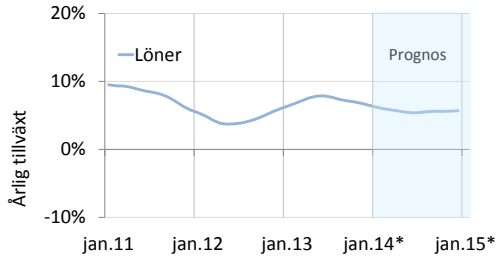

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

Figur 43. Förväntningarna inom finans- och försäkring

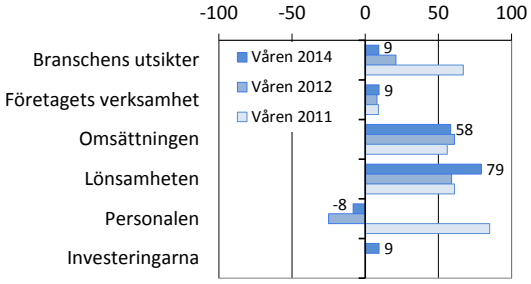

Källa: ÅSUB:s konjunkturenkäter

Eftersom begreppet omsättning inte förekommer på samma sätt inom finansbranschen som inom övriga branscher redovisar vi här enbart lönesummans utveckling.

Lönesummans tillväxt inom finansbranschen visar inga dramatiska förändringar under de senaste åren. Under perioden efter finanskrisen som inleddes hösten 2008 har tillväxten varit hyfsad (i medeltal cirka 8 procent i löpande penningvärde) men sakta avtagande. De senaste tre åren har tillväxten varit under 7 procent (*Figur 42*).

Det ser ut som om vi inte heller här har en bransch som för närvarande har någon nämnvärd expansionspotential på hemmamarknaden. Snarare handlar det som inom de flesta andra branscher under de senaste fem åren om att konsolidera sin ställning hemmavid.

Förväntningarna om den kommande 12-månadersperioden inom den åländska finanssektorn ligger på den på positiva sidan så när som på gällande personalen där man är något pessimistisk (barometerutslag = -8 åt vänster i *Figur 43*).

Man är också påfallande positiv angående lönsamheten (+79) och tror på bättre tider åtminstone i det kortare perspektivet.

Bankverksamheten har fortsättningsvis dragits med ett lågt räntenetto. Där har man i princip haft knappt mer än nolltillväxt i reella termer åren efter Lehmannkrisen som inleddes hösten 2008.

Stigande börskurser har dock varit gynnsamma för intäkterna i form av ett ökande provisionsnetto. Dessutom har man på sina håll gjort goda vinster på sina paketlösningar med inbakade försäkringar för hushåll och privatpersoner.

Bankerna rapporterar en nivå på bostads- och konsumtionsutlåningen som i stort motsvarar året innan.[28] Företagskrediterna ligger aningen under fjolårsnivå och man kan avläsa en rätt försiktig attityd till nyinvesteringar.

Även byggföretagen är försiktigare och undviker att gå in i spekulativa projekt.

Man kan också konstaterara att det inom finansbranschen som helhet numera råder en intern konkurrens mellan banksektorn och försäkringssektorn.

Bankerna har alltmer avancerat på marknader som traditionellt varit försäkringsbolagens exklusiva område, nämligen skadeförsäkringar men även inom liv- och pensionssegmentet.

[28] Avsnittet bygger bland annat på uppgifter från Jan-Erik Rask, VD på Nordea, Åland

Den åländska försäkringsverksamheten upplever på marinförsäkringssidan en ökande konkurrens från såväl Londonmarknaden som från Asien.[29]

Marinförsäkringen påverkas fortsatt av lågkonjunkturen inom sjöfarten. Den relativt blygsamma nyinvesteringstakten gör att tillväxten i premievolym är obefintlig. En viss återhämtning förväntas inledas under senare delen av året med ökande nybyggnadsaktivitet.

Svaveldirektivet som träder i kraft 1.1.2015 kan komma att påverka skadeutvecklingen inom fartygsförsäkring. Ny och delvis oprövad teknik och nya lågsvavliga bränslen kan innebära nya riskbilder på grund av nya krav på drift och underhåll av fartygsmaskinerier.

Man bedömer också från branschföretagen att det finns en viss risk för stigande direktförsäkringspremier.

Såväl bank- som försäkringsverksamheten påverkas av högre solvenskrav, som gäller för alla branschföretag men som ekonomiskt tynger små spelare mer än de större.

4.10 Företagstjänster

Branschen företagstjänster har drygt 900 personer anställda och rymmer ett flertal IKT-företag. Därtill kommer annan kvalificerad tjänsteproduktion som reklam- och advokatbyråer, men också mer arbetsintensiv verksamhet som fastighetsservice och städbolag.

Den ljusare linjen i *Figur 44* visar de samlade löneutbetalningarna inom branschen företagstjänster. Tillväxten av lönesumman vände till det positiva 2010 och har sedan dess hållit sig på den positiva sidan, kring 6 procents nominell ökning årligen. I reella termer handlar det om en ökning på knappt 4 procent.

Även här är det sammantaget knappast frågan om någon expansion att tala om, utan snarare om konsolidering av en bransch av vilken merparten har andra företag som sina kunder.

Figur 44. Lönernas och omsättningens tillväxt inom företagstjänster (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

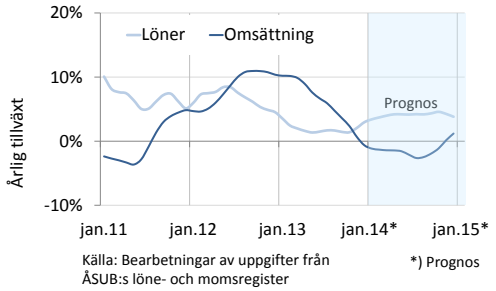

Omsättningstillväxten för denna bransch som utgörs av tjänsteföretag som har företag som kunder stärktes under åren 2011 och 2012. En tydlig avmattning skedde under 2013. (den mörka linjen i *Figur 44*).

Den nominella tillväxten av omsättningen var under 2012 drygt 8 procent för att därefter under 2013 sjunka till knappt 6 procent under fjolåret.

Enligt prognosen ser omsättningstillväxten ut att fortsätta att avta något under 2013 (*Figur 44*). Något som emellertid motsägs av vad branschföretagen själva tror om utvecklingen under 2014.

[29] Leif Nordlund, VD på Alandiabolagen, har bidragit med upplysningar och synpunkter på konjunkturutvecklingen inom försäkringssektorn.

Figur 45. Förväntningarna inom företagstjänster

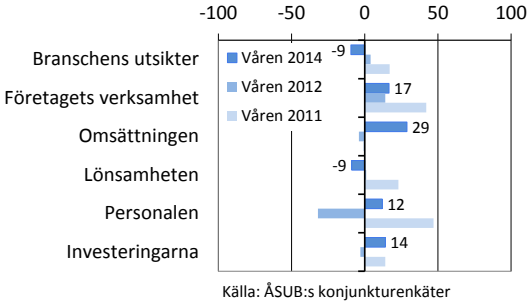

Källa: ÅSUB:s konjunkturenkäter

Enligt branschföretagens svar på vår konjunkturenkät är man istället ganska positiv om 2014 bättre omsättning under det komman året (barometerutslag = +29, *Figur 45*).

Man är också försiktigt positiv när det gäller personalen (+12) och investeringarna (+14), men mer negativ beträffande lönsamheten (barometerutslag = -9).

4.11 Personliga tjänster

Tjänsteföretagen i kategorin *personliga tjänster* har som namnet antyder personer och hushåll som kunder. Inom branschen finns drygt 600 anställda. Verksamheten omfattar tvätterier, frisörer, diverse privat hälso- och sjukvårdsverksamhet, bland annat.

En stor del av branschen består av enskilda näringsidkare. De allra flesta företagen har 0-20 anställda, det enda storföretaget i branschen är Ålands Penningautomatförening (PAF), vilket får stort genomslag i vår barometer, eftersom vi viktar våra resultat efter företagens personalmässiga storlek.

Den sammanlagda tillväxten av momsinbetalningarna i branschen som speglar omsättningens tillväxt var negativ under 2011 (-3,4 procent på årsbasis) men återhämtade sig under 2012 (5,0 procent) (*Figur 46*).

Enligt våra preliminära siffror sjönk tillväxten under 2013 och blev ett par procentenheter lägre på årsbasis (2,9 procent). För innevarande år (2014) pekar prognosen på en knappt positiv tillväxt.

Figur 46. Lönernas och omsättningens tillväxt inom personliga tjänster (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2011-januari 2015

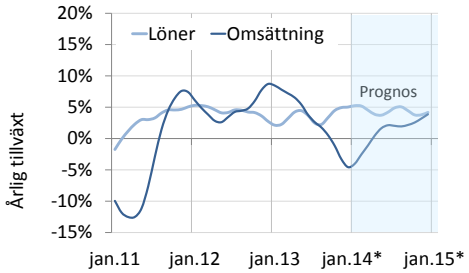

Källa: Bearbetningar av uppgifter från ÅSUB:s löne- och momsregister

*) Prognos

De sammanvägda förväntningarna inom branschen som framgår av *Figur 47* visar att trots att man hoppas på en förbättrad omsättning är man ändå starkt övervägande negativ om utvecklingen gällande lönsamheten (-58) och personal (-21).

Figur 47. Förväntningarna inom personliga tjänster

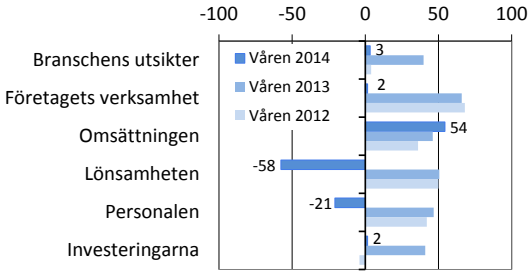

Källa: ÅSUB:s konjunkturenkäter

Vår sammanfattande prognos för branschen blir ändå att 2014 blir ett relativt svagt år. Man kan här notera att det gällande omsättningsförväntningarna finns en viss motsättning mellan våra enkätbaserade respektive registerbaserade prognoser. Den förra visar på en bättre omsättning 2014 än 2013, den senare tvärtom.

4.12 Slutord

Det blir alltmer uppenbart att det åländska näringslivet ur ett tillväxtperspektiv är inne i en utdragen nergångsperiod. Det finns än så länge få tecken på att man de närmaste två åren skall kunna bryta den stagnationsfas man befunnit sig i sedan 2008.

Det är i första hand den dominerande passagerarsjöfarten som dämpar prognosen för de kommande två åren. Hur det går efter det ligger utanför tidshorisonten för denna prognos, vi kan bara konstatera att utvecklingen till stor del beror dels på hur passagerarsjöfarten klarar av att anpassa sig till svaveldirektivet, dels på hur snabbt den förväntade uppgången i konjunkturen i vår omgivning, i första hand i Finland men också i Sverige och euroområdet, kommer igång.

Vill man leta efter ljuspunkter får man peka på den jämförelsevis goda befolkningstillväxten eller på en arbetslöshet som än så länge ligger på hälften av den totala arbetslöshetsgraden för Finland. Det finns också enskilda branscher och segment som klarat krisen relativt väl, exempelvis den övriga industrin, och som därigenom har en om än liten stabiliserande effekt.

En annan positiv sak är att en jämförelsevis stor del av den produktiva kapaciteten i den åländska ekonomin; kapital, arbetskraft och kompetens fortfarande finns kvar trots den utdragna lågkonjunkturen. Så har man exempelvis på sina håll inom den pressade passagerar- och fraktsjöfarten på senare tid till och med inlett en uppgradering av flottorna.

Vi har i denna rapport visat att det i första hand är det privata näringslivet som tillväxtmässigt stagnerat. Utan stimulansen från den offentliga sektorn som bland annat stöttat byggsektorn och detaljhandeln hade den privata sektorns negativa tillväxtkurvor pekat än brantare neråt.

Referenser

Aktia (2014) Ekonomisk översikt, februari 2014

Braemarscope (http://www.braemarseascope.com)

Bunker Ports News Worldwide, 1.4.2014 (http://www.bunkerportsnews.com)

Capital Link Shipping (http://shipping.capitallink.com).

The Conference Board, *Consumer Confidence Survey* (http://www.conferenceboard.org/ economics/consumerConfidence.cfm)

ECB (http://www.ecb.int/)

European Central Bank (2014) Monthly Bulletin, February 2014, s. 7.

Economist Intelligence Unit, Global Forecast February 12th 2014

Economist Intelligence Unit, Global Forecasting Service Key changes since February 10th 2014, March 19th .

The Economist, varierande nummer

Energy Information Administration, US Government

ETLA (2014) *Suhdanne* 2014/1

European Central Bank (2014) *Monthly Bulletin, March 2014*

EUROSTAT (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/)

Euriborg.org

FED (http://www.federalreserve.gov/)

Finlands Bank (http://www.bofi.fi)

Harper Petersen & Co (http://www.harperpetersen.com)

Holmström, B., Korkman, S., Pohjola, M., (2014*) Suomen talouskriisin ja kasvun edellytykset* (PM till Statsrådet 25 februari 2014)

IMF (2014) World Economic Outlook 2014. Update January 2014.

International Energy Agency

Investment Tools (http://www.investmenttools.com/futures/bdi_baltic_dry_index.htm)

Konjunkturinstitutet (2014) Konjunkturläget mars 2014

Nordea (2014) 'Ekonomiska utsikter, mars 2014'

Nya Åland, diverse upplagor

Pellervon taloustutkimus (PTT) (2014) *PTT-ennuste. Kansantalous 1/2014*

SAI Newsletter, diverse upplagor

SEB (2014) Nordic Outlook: Ekonomisk analys - februari 2014

SEB (2014) *Eastern European Outlook*

Sjöfartstidningen Nyhetsbrev, varierande nummer

Sjöfartstidningen http://www.sjofartstidningen.se/nb/

Shortsea Promotion Centre Finland (2013) Rederibarometern 2013

Statistikcentralen (http://www.stat.fi)

Statistiska Centralbyrån, (SCB) (http://www.scb.se)

Sveriges riksbank (2014) Penningpolitisk rapport, februari 2014

SWECO (2012) Effekter av svaveldirektivet

Tidningen Åland, diverse upplagor

Trafikverket, Finland (2014), Utrikes sjötrafik. Utrikes passagerartrafik fördelad efter land, 2003-2012

US Energy Information Administration (2014) Short-Term Energy Outlook (STEO) March 2014

US Energy Information Administration (http://www.eia.gov)

World Interest Rate Tables (http://fxstreet.com)

ÅSUB (2010) Statistikmeddelande. Befolkning 2010:1. Befolkningsrörelsen 2009

ÅSUB Rapport 2013:1, Konjunkturläget våren 2013

ÅSUB Rapport (kommande), Arbetskraftsbarometern 2014

Statistikcentralen (Finland) http://www.stat.fi

ÅSUB Rapport 2011:5, Arbetsmarknadsbarometern våren 2011

ÅSUB Rapport 2012:1, Konjunkturläget våren 2012

ÅSUB Rapport 2012:2, Arbetsmarknadsbarometern våren 2012

ÅSUB Rapport 2013:1, Konjunkturläget våren 2013

Konjunkturenkäten våren 2014

Ålands statistik- och utredningsbyrå

Posta, faxa eller svara direkt via blanketten på vår hemsida (se följebrevet)!
ÅSUB, PB 1187, AX 22 111 Mariehamn; fax 018-19495

Svarsnummer
(Se den förtryckta pappersblanketten)

Företag

Kontaktperson

Tel.:

Titel

Vill Ni ha konjunkturrapporten som återrapportering? ja nej

Ert företags aktuella personalstyrka omräknat till helårstjänster? (Vid behov använd en eller två decimaler)

Inom Åland (inklusive anställda ombord på åländska fartyg) Utanför Åland

1. Konjunkturutsikterna i Er bransch kommer om 12 månader att vara:

bättre oförändrade sämre

2. Kommer Ert företag om 12 månader att ha:

expanderat bibehållit nuvarande storlek minskat eller upphört med verksamheten

3. Hur har omsättningen i Ert företag utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan, i förhållande till den allmänna kostnadsutvecklingen? (År 2013 var inflationen 1,2 procent)

snabbare lika snabbt långsammare

4. Hur kommer omsättningen att ha utvecklats om 12 månader i förhållande till den allmänna kostnadsutvecklingen?

snabbare lika snabbt långsammare

5. Hur har lönsamheten i Ert företag utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan?

förbättrats oförändrad försämrats

6. Hur kommer lönsamheten att ha utvecklats om 12 månader?

förbättrats oförändrad försämrats

7. Har antalet anställda i Ert företag, jämfört med situationen för 12 månader sedan:

ökat oförändrad minskat

8. Kommer antalet anställda i Ert företag om 12 månader att:

ha ökat vara oförändrad ha minskat

9. Hur har investeringarna i byggnader och maskiner förändrats jämfört med för 12 månader sedan:

ökat betydligt motsvarar årligt slitage och avskrivningar minskat betydligt

10. Hur kommer investeringarna att ha utvecklats om 12 månader:

ökat betydligt motsvara årligt slitage och avskrivningar minskat betydligt

0360017726

11. Hur många anställda, omräknat till helårstjänster uppskattar Ni att Ert företag kommer att ha om ett år? (Vid behov använd en eller två decimaler! Inga anställda = 0)

Anställda på Åland om 12 månader (inklusive ev. anställda på åländska fartyg): ☐

Anställda utanför Åland om 12 månader: ☐

12. Uppskatta antalet anställningar Ni kommer att göra (ersättande och ny personal) i Ert företag under de kommande 12 månaderna. (Vid behov använd en eller två decimaler)

a) På Åland (inklusive ev. anställda på åländska fartyg): ☐

b) Utanför Åland: ☐

Antal anställningar/ helårstjänster sammanlagt (a+b) ☐

Om Ni svarat '0' (inga anställningar) på ovanstående fråga, gå direkt till fråga 15!

13. Om Ni planerar att anställa under det kommande året, vilken yrkesinriktning kommer Ni att efterfråga mest? (Avser arbetsställen inom och utanför Åland). (Vid behov använd en eller två decimaler!)

Uppskatta antal anställningar omräknat till heltidstjänster! (Sammanlagda antalet bör summera till a+b i fråga 12)

Yrkesgrupp	Antal	Yrkesgrupp	Antal
Chefer inom ekonomi, personal, försäljning, marknadsföring, m.fl.		Restaurang-, storhushållspersonal, kockar	
Chefer inom produktion/service m.fl.		Serveringspersonal	
Dataspecialister		Frisörer, kosmetologer, m.fl.	
Datatekniker, -supportpersonal, -operatörer, m.fl		Fastighetsskötare	
Maskinchefer- och -mästare på fartyg		Försäljare och butikskassörer	
Befäl och styrmän inom sjötrafik		Byggnadsarbetare, m.fl.	
Kundtjänstpersonal		Maskinmontörer och reparatörer	
Löneräknare, försäkringshandläggare, kontors-personal inom transport och lager, m.fl		Personal inom el- och elektronik	
Övrig kontorspersonal		Processarbetare inom industi, mfl.	
		Förare av tunga fordon/ arbetsmaskinförare	
		Däckmanskap, sjötrafikarbetare	
		Städare, m.fl.	

Annat - vad? (Förkorta vid behov) ☐ Antal: ☐

Summa nyanställningar ☐
Obs! Summan bör vara = a+b under fråga 12

14. Om Ert företag efterfrågar en särskild yrkesinriktning, vilken tror Ni kommer att vara svårast att få tag på under det kommande året? (Se ovan). Texta och förkorta vid behov!

15. Hur stor andel av Er personal uppskattar Ni att i nuläget fortbildar sig per år?

○ 0-20% ○ 20-40% ○ 40-60% ○ 60-80% ○ 80-100%

16. Inom vilket område tror Ni att Ni främst kommer att satsa på fortbildning/vidareutbildning under det närmaste året? Texta och förkorta vid behov!

17. Vilken slags fortbildning/vidareutbildning kan Ert företag tänka sig bekosta under det närmaste året?

☐ enskilda, kortare utbildningstillfällen ☐ utbildning för examen/certifiering (Ett eller två kryss!)

För dig som skickar in elektoniskt : En siffra inom parentes i knappen "Skicka" visar att du skickat in formuläret. TACK FÖR DIN MEDVERKAN! ***6607017726***

Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB, är en fristående enhet vars huvuduppgift är att verka som Ålands officiella statistikmyndighet och bedriva kvalificerad utrednings- och forskningsverksamhet.

ÅSUB producerar fortlöpande aktuell statistik inom en rad olika samhällsområden. Tyngdpunkten i analysverksamheten utgörs av utredningar inom det ekonomiska-politiska området. Statistiska sammanställningar publiceras regelbundet i serierna ÅSUB Statistik och ÅSUB Statistikmeddelande, medan serien ÅSUB Rapport innehåller utredningar, analyser och annan information om Ålands ekonomi och samhälle.

Mer information om verksamheten och publikationer finns på ÅSUB:s hemsida www.asub.ax

ÅSUB
ÅLANDS STATISTIK- OCH UTREDNINGSBYRÅ

Tfn +358 (0)18 25490
Fax +358 (0)18 19495
info@asub.ax
www.asub.ax

Ålandsvägen 26
PB 1187
AX-22 111 MARIEHAMN

FOTO Tom Curtis

ÅLANDS STATISTIK OCH UTREDNINGSBYRÅ